

Vliv transformace na komunitu

Studie společenských výdajů a přínosů transformace ústavních služeb na služby komunitní

Klient Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
Zakázka Národní centrum podpory transformace sociálních služeb
Aktivita 5.3 Zpracování analýzy – Česká republika
5.3.3 c. Vliv transformace na komunitu (Studie společenských výdajů a přínosů transformace ústavních služeb na služby komunitní)

Vliv transformace na komunitu

Studie společenských výdajů a přínosů transformace ústavních služeb na služby komunitní

Vydalo: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, Na Poříčnickém právu 1, 128 00 Praha 2
www.mpsv.cz/cs/7058

Publikace byla vytvořena Národním centrem podpory transformace sociálních služeb v rámci projektu Ministerstva práce a sociálních věcí ČR Podpora transformace sociálních služeb. Činnost Národního centra podpory transformace sociálních služeb zajistila firma 3P Consulting s.r.o.

Autoři: Zuzana Skříčková, Jan Špatenka

Oponenti odborné části publikace: Jiří Mach, Leoš Zatloukal

1. vydání, Praha 2013

Obsah

1 Úvod	4
1.1 Zaměření a obsah studie	4
1.2 Výběr lokalit a zařízení zařazených do této studie	5
1.3 Způsob zpracování studie	6
2 Popis typických lokalit	7
3 Základní charakteristika zkoumané lokality a jejího bezprostředního okolí, výsledky výzkumu v terénu	10
3.1 Jinošov – Náměšť nad Oslavou, Domov bez zámku	10
3.2 Přepychy – Opočno, Domov Dědina	18
3.3 Svitavy, Domov na rozcestí	25
3.4 Opava, Marianum	31
4 Závěry	39
5 Přílohy	41
5.1 Vzor scénáře pro otevřené rozhovory	41
5.2 Postavení vybraných zařízení	43
Domov bez zámku p.o.	43
Domov Dědina	44
Domov na rozcestí	45
Marianum	46
Použité zdroje	49
Slovník použitých odborných výrazů	50

Zpracovatelé by tímto rádi poděkovali ředitelkám a ředitelům a dalším pracovnícím a pracovníkům vybraných zařízení, dále pak představitelkám a představitelům obcí a měst v řešených lokalitách za ochotnou spolupráci a mnoho podnětných informací. Bez jejich pomoci by tento materiál nevznikl.

Informace ve vybraných lokalitách byly shromážděny v období srpen až říjen 2012.

1 Úvod

1.1 Zaměření a obsah studie

Transformace pobytových služeb pro osoby se zdravotním postižením je v naší republice (až na výjimky) fenoménem posledních let. Přináší pravděpodobně stále ještě více otázek než odpovědí. Zkušenosti s tím, jaký dopad a vliv (jaké výdaje a přínosy) může mít transformace na určité území, nejsou u nás dosud příliš popsány a zhodnoceny. Tato studie přináší přehled zkušeností, názorů a popis vlivů transformačních procesů ve 4 vybraných lokalitách.

Zabývá se hledáním odpovědí na otázky:

- Jaký může být dopad transformace resp. rušení velkokapacitních zařízení a budování jiných typů služeb na lokality (území), kde se tak děje.
- Jaký dopad může mít zrušení zařízení, které zde mnoho let existovalo, na určité území a občany, kteří zde žijí?
- Ovlivní a případně jak vybudování nových služeb určité území? Souvisí to s velikostí lokality?
- Jaké dopady vnímají místní představitelé/obyvatelé?

Názory, představy i odpovědi na tyto otázky se velmi různí. Lze to mimo jiné vnímat i na ochotě různých obcí poskytnout pozemky pro výstavbu nových domácností pro osoby se zdravotním postižením. Argumenty pro i proti ne vždy vychází z již prožitých zkušeností. Jsou mnohdy odrazem představ a předsudků, které se v naší společnosti vztahují k osobám se zdravotním postižením, a odrazem mnohaleté izolace řady z těchto lidí v ústavech mimo běžnou společnost.

Záměrem této studie je zjistit, zda a jakým způsobem ovlivňuje odchod klientů ze zařízení a jeho zrušení na straně jedné a naopak budování zařízení a příchod klientů na straně druhé socioekonomické vztahy v malé obci/menším městě/velkém městě (tedy v lokalitě), resp. zda existují socioekonomické dopady transformace na mikroregionální úrovni.

Výchozí předpoklad pro tuto studii počítá se skutečností, že změna/zrušení zařízení/vznik nových typů zařízení na lokalitu, kde tyto změny probíhají, vliv má a projevuje se ve více oblastech. Otázkou zůstává, do jaké míry a pro koho může být tento vliv determinující (určující). Může některé zúčastněné omezit či ohrozit? Může a jak lokalitu a její občany v něčem posílit?

Účelem zpracování této studie tedy je popsat a zhodnotit:

- reálné sociální a ekonomické dopady transformačních procesů do života komunity v okolí
- změny ve vývoji vztahů (sociálních či ekonomických) mezi zařízením, které prochází či prošlo procesem transformace, a okolními subjekty
- změny ve vývoji způsobu života klientů zařízení a jejich soužití se sousedy bydlícími v okolí
- způsoby, jakými jednotlivá zařízení či jejich klienti přistupují k navazování a udržování lidských i čistě ekonomických vztahů se svým okolím, způsoby, jakými tyto vztahy upevňují, jak předcházejí možným problémům
- jak může zařízení sociálních služeb i jeho klienti přispět k rozvoji celé komunity
- s jakými obavami veřejnosti se představitelé jednotlivých zařízení a obcí při realizaci transformačního procesu setkávali, jak se s těmito obavami vypořádali a zda a jak jim lze předcházet
- zda je vůbec třeba přikládat stěhování a bydlení lidí s mentálním (či jiným zdravotním) postižením větší význam, než je tomu u jiných skupin populace.

Studie je zpracována do několika částí. V první kapitole je vysvětlen cíl a účel zpracování studie, výběr lokalit a způsob zpracování studie.

Druhá kapitola obsahuje popis „typických lokalit“, kde se v rámci naší republiky nachází zařízení sociálních služeb pro osoby se zdravotním postižením. Je zde popsán obecný potenciál rozvoje obcí různých velikostních kategorií ve vztahu k možnostem života lidí se zdravotním postižením.

Třetí kapitola obsahuje základní charakteristiky zkoumaných lokalit a regionů (mikroregionů či měst)¹, ve kterých se vybraná zařízení nacházejí (a odkud klienti odešli či odcházejí a kam přišli či přicházejí). Podstatná část této kapitoly shrnuje výstupy terénního šetření v jednotlivých lokalitách, zejména pak informace a zkušenosti získané prostřednictvím rozhovorů s představiteli jednotlivých zařízení a obcí, na jejichž území zařízení existuje či existovalo.

Závěrečná kapitola přináší shrnutí klíčových zjištění.

1.2 Výběr lokalit a zařízení zařazených do této studie

V této studii jsou popisovány a hodnoceny příklady obou v realitě probíhajících procesů:

- **(z)rušení** velkokapacitního zařízení, **odchod klientů a opouštění lokality**
- **zřízení** (příp. výstavba) nového typu zařízení a **příchod klientů do nové lokality**.

Do studie byly zařazeny ještě příklady z lokalit, kde oba procesy probíhají v rámci jedné lokality (resp. v rámci jednoho města).

Do studie byly zařazeny tyto lokality:

1.2.1 JINOŠOV (NÁMĚŠŤ NAD OSLAVOU), KRAJ VYSOČINA - ZAŘÍZENÍ DOMOV BEZ ZÁMKU

Jinošov je příkladem malé obce s velkokapacitním zařízením pro osoby se zdravotním postižením, které bylo zcela zrušeno.

V této lokalitě byl sledován vliv zrušení zařízení a odchodu klientů z obce.

Zařízení je zapojeno do projektu MPSV ČR Podpora transformace sociálních služeb.

1.2.2 PŘEPYCHY (OPOČNO), KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ – ZAŘÍZENÍ DOMOV DĚDINA

Přepychy jsou malou obcí, kde vzniklo nové zařízení (resp. část zařízení) a kam přišly klientky z původního ústavu v Opočně.

V této lokalitě byl sledován vliv zřízení nového zařízení a příchod klientek do obce.

Zařízení není zapojeno do projektu MPSV ČR Podpora transformace sociálních služeb.

1.2.3 SVITAVY, PARDUBICKÝ KRAJ – ZAŘÍZENÍ DOMOV NA ROZCESTÍ

¹ Účelem této kapitoly nebylo uvádět rozsáhlé statistické přehledy a charakteristiky, nejpřesnější a nejnovější data, ale z dostupných materiálů vybrat klíčové poznatky a informace nezbytné pro realizaci terénního výzkumu a vytvořit čtenáři základní představu o charakteru zkoumaných lokalit.

Svitavy jsou menší město, kde lze sledovat měnící se způsob poskytování služeb. Klienti opouští původní ústavní zařízení, přechází do jiné služby, vše se děje v rámci jednoho města. Původní zařízení nezaniká.

V této lokalitě byl sledován vliv přechodu klientů z původního ústavního zařízení do nových typů služeb v rámci jednoho města.

Zařízení není zapojeno do projektu MPSV ČR Podpora transformace sociálních služeb.

1.2.4 OPAVA, MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ – ZAŘÍZENÍ MARIANUM

Opava se pro tuto studii stala příkladem velkého města, kde probíhá transformace ústavního zařízení.

V této lokalitě byl sledován vliv přechodu klientů z původního ústavního zařízení do nových typů služeb, v rámci lokality jednoho města i budování nových zařízení v okolních obcích.

Zařízení je zapojeno do projektu MPSV ČR Podpora transformace sociálních služeb.

1.3 Způsob zpracování studie

Studie a postup jejího zpracování byly rozvrženy do více částí. V první fázi byly z dostupných zdrojů zjištěny a zpracovány podstatné informace o lokalitě (například základní sociogeografické charakteristiky lokality).

V další fázi zpracování studie autoři realizovali šetření v terénu a to prostřednictvím rozhovorů na místě.

Z jednotlivých rozhovorů nebyly pořizovány nahrávky². K fixování dat byly použity zápisky, které si v průběhu rozhovorů zaznamenávali oba autoři. Po zrealizovaném rozhovoru byly zápisky doplněny a zkompletovány. S takto fixovanými záznamy autoři dále pracovali při zpracování studie v části 3 a 4.

V rámci přípravy studie si autoři vymezili typy osob, které zastupují určité role či funkce a jejichž zkušenosti vyplývající z této funkce bylo - ve vztahu k tématu studie - nezbytné získat a zaznamenat. S žádostí o spolupráci tak byli předem osloveni vedoucí pracovníci vybraných zařízení, představitelé obcí/lokalit, na jejichž území služby fungují či z jejichž území byly dané služby přesunuty do jiných lokalit. Ve všech sledovaných lokalitách pak byly rozhovory vedeny s řediteli či ředitelkami zařízení³ a s představiteli obcí/lokalit⁴. V rámci přípravy si dále autoři podle zvolených znaků (občané žijící či pracující ve sledované lokalitě) vymezili další okruh osob, které byly dotazovány a u kterých byl předpoklad, že k tématu studie (na základě zvoleného znaku) budou schopni poskytnout osobní zkušenost. Z logických důvodů nebyly tyto osoby předem požádány o spolupráci a jejich oslovení probíhalo v terénu, dle aktuálně reálných možností. V jednotlivých lokalitách tak autoři dotazovali například prodavačky v místní samoobsluze, prodavačku v cukrárně a občany na ulici. Anonymita výpovědí u představitelů zařízení a lokalit nemohla být autory zaručena.

Šetření bylo provedeno formou otevřených rozhovorů dle předem připraveného scénáře⁵. Připravený scénář obsahoval oblasti a témata, která autoři s dotazovanými diskutovali. Rozhovory byly vedeny volně s tím, že bylo dbáno, aby byla v průběhu rozhovoru probírána všechna relevantní témata. Tato metoda umožnila dotazovaným osobám zdůraznit témata, která považují za nejpodstatnější, a vyjádřit se k těmto tématům s dostatečnou mírou konkrétnosti a hloubky.

Účelem této studie nebylo porovnávat jednotlivé lokality, procesy, které v nich proběhly, a dopady, které na lokality měly. Lokality zapojené do této studie jsou vzájemně neporovnatelné a to z mnoha důvodů (rozdílná velikost, odlišná historie transformačních procesů, jiné socioekonomické podmínky atd.). Proto také tato studie nepřináší porovnání, ale přináší popis získaných zkušeností o tom, jaký vliv může mít transformační proces na své okolí.

---

² Text studie z tohoto důvodu neobsahuje citace výpovědí respondentů či úryvky rozhovorů. V předmětných částech se však studie opírá pouze o výpovědi respondentů, pro zachování transparentnosti a autenticity výpovědí je na mnoha místech studie ponechán slovník a způsoby vyjádření respondentů.

³ Ve 2 případech ještě s dalšími vedoucími pracovníky (pracovníky na úrovni středního managementu).

⁴ Starosty či místostarosty obcí, pracovníky odborů sociálních věcí.

⁵ viz Příloha č. 5.1 – Scénář pro otevřené rozhovory.

2 Popis typických lokalit

Národní centrum podpory transformace sociálních služeb sleduje pro své účely základní geografické charakteristiky lokalit, ve kterých jsou či byla umístěna jednotlivá zařízení sociálních služeb⁶. Za charakteristiku, která umožňuje výstižně pro území celé republiky popsat sídelní strukturu hostitelského území, byla zvolena velikostní kategorie uvedené lokality.

Z tohoto pohledu jsou rozlišovány následující velikostní kategorie sídel, ve kterých jsou lokalizována zařízení pobytových sociálních služeb:

1. mimo obec (zařízení dostupné pouze individuální dopravou)
2. v obci s max. 499 obyvateli
3. v obci s 500 – 1499 obyvateli
4. v obci s 1500 – 4999 obyvateli
5. v obci s 5000 – 19999 obyvateli
6. v obci nad 20000 obyvatel

Je třeba upozornit, že v realitě je přechod či podobnost mezi jednotlivými velikostními kategoriemi obcí daleko plastičtější. Může se například stát, že v urbanizované oblasti bude lokalizováno velmi izolované zařízení, které je obtížně dostupné a odkud vede poměrně složitá cesta k interakci se svým okolím. Zařízení může být odděleno nějakou významnou překážkou (liniovou stavbou na jedné straně, řekou na straně druhé apod.). Také v další praxi je třeba vhodně vážit polohu jednotlivých zařízení, již jen s ohledem na administrativní zařazení daného sídla. Zařízení může být umístěno ve vsi, která je administrativně zařazena k větší obci, třeba i krajskému městu (přestože samotné sídlo může vykazovat velmi málo obyvatel). Zpracovatelé si také jsou vědomi skutečnosti, že tímto ukazatelem není postižena exponovanost dané lokality a to ve vertikálním⁷ ani horizontálním⁸ rozměru. Tyto faktory ve svém souhrnu teprve umožňují komplexně charakterizovat polohu zkoumané lokality.

1. Lokalizace mimo obec (zařízení dostupné pouze individuální dopravou)

Zařízení v těchto lokalitách jsou zpravidla úplně izolována od svého okolí, nacházejí se mimo intravilán⁹ okolních obcí. Mohou se nacházet v budovách bývalých zámků, klášterů a podobných staveb či bývalých vojenských objektech. Izolace zařízení může být některými představiteli vydávána za pozitivum, klienti jsou zdánlivě „chráněni“ před nebezpečími okolního světa. Ve skutečnosti jsou však také „chráněni“ i před ostatními aspekty „normálního“ života běžné populace. Kontakt s okolím je často velmi omezen, zpravidla mají podobně lokalizovaná zařízení obtížně zajistit integraci svých klientů. Podobným charakteristikám se v praxi mohou blížit také relativně izolované ústavy lokalizované na hranicích (či těsně za hranicemi) intravilánu menších či větších sídel. Typickým zařízením lokalizovaným v podobně izolovaných podmínkách je DOZP Pata Hazlov. V rámci této studie se těmto charakteristikám nejvíce blížila bývalá lokalita Domova bez zámku v Jinošově – zámek Schönwald.

⁶ Srov. Ústavní sociální služby pro osoby s postižením v daném kraji: Přehled a charakteristika sociálních služeb pro osoby se zdravotním postižením.

⁷ Vertikální exponovanost je vztažena k blízkosti regionálních center vyššího významu. Je rozdíl, pokud se jedná o obec s 200 obyvateli, situovanou například mezi Ostravou a Frýdkem-Místkem, nebo se jedná o obec s 200 obyvateli, situovanou uprostřed lesů v blízkosti státní hranice.

⁸ Horizontální exponovanost je vztažena k celkové poloze regionu (například Plzeňský kraj leží u hranic s SRN a může být tudíž atraktivnější např. pro investory).

⁹ Intravilánem rozumíme zastavěné území obce (opakem je extravilán, který zahrnuje například lesy, louky, pole patřící do katastru obce).

2. Lokalizace v obci s max. 499 obyvateli

Zařízení umístěná v těchto lokalitách (pokud jsou netransformovaná či nejsou umístěna mimo intravilán obce či na jeho hranici, viz předchozí bod) často tvoří dominantní monofunkční celek v obcích této velikosti. Obce této velikosti se vyznačují nižší úrovní občanské vybavenosti (včetně nedostatku veřejných služeb) a to zpravidla v závislosti na své geografické poloze (blízkost regionálních center, dopravních tepen apod.). Při lokalizaci zařízení v obcích této velikosti lze předpokládat vyšší intenzitu využívání dopravních prostředků pro zajištění základních služeb (včetně nákupů, školství i zaměstnání). Daleko důležitější a významnější úlohu nabývá spolupráce s místními samosprávami ale i s celou komunitou. Výhodou podobných lokalit zpravidla bývá možnost získat pro transformované provozy odpovídající pozemky (např. prostor pro dvojdomky, pozemky se zahradou) i s ohledem na obtížnost jejich získání v urbanizovaných oblastech. Transformovaná či transformující se zařízení zpravidla váží velikost těchto obcí ve vztahu k počtu klientů, kteří se stěhují či přestěhovali do domků v těchto obcích. V menších obcích musí transformovaná zařízení častěji vstupovat do vztahů se subjekty mimo obec. Specifickým problémem pak může být výkon veřejného opatrovníka v rámci omezených možností obecních úřadů. V rámci studie lze do této kategorie zařadit obce jako Deštné (Marianum), Klášter nad Dědinou (Domov Dědina) či Pucov (Domov bez zámku) – obce, kde se nacházejí některé domácnosti klientů organizací zařazených do této studie.

3. Lokalizace v obci s 500 – 1499 obyvateli

Obce těchto velikostí již většinou disponují základní občanskou vybaveností, dopravní dostupností centra regionu a zpravidla i ekonomickou základnou. Ústavní zařízení, pokud je zde lokalizováno, přesto zpravidla představuje dominantního zaměstnavatele v takové obci. Transformovaná zařízení v obcích této velikosti zpravidla lokalizují některé ze svých dekoncentrovaných provozů. Tato velikostní kategorie obcí již zpravidla umožňuje klientům, kteří zde žijí, obstarat řadu aktivit svých denních činností v místě, včetně velkých nákupů, a alespoň pro některé klienty možnost sehnat zaměstnání. Také samotné zařízení může daleko více využívat místních subjektů v rámci svých ekonomických vztahů. Obce této velikosti ještě zpravidla nedisponují administrativním aparátem, který by umožňoval se bez větších obtíží vypořádat s agendou veřejného opatrovníka klientů daného zařízení. V rámci této studie lze do této kategorie zařadit např. České Meziříčí, Přepychy (Domov Dědina) a Rouchovany (Domov bez zámku).

4. Lokalizace v obci s 1500 – 4999 obyvateli

V této velikostní kategorii již řada obcí disponuje běžnou občanskou vybaveností včetně obchodu, služeb, školství, zdravotnictví či státních a samosprávných úřadů (často může jít o obce 2. typu). V těchto relativně malých městech může dojít ke kombinaci pozitivních (i negativních) jevů provázejících život ve venkovských i městských lokalitách, např. komunita, která se vzájemně zná, neexistuje zde anonymita, blízkost přírody, zeleně, prostor pro volný čas, nižší tlak na prostor (včetně jeho ceny) u rodinných domků, ve kterých klienti žijí. Na druhou stranu lze v lokalitě zpravidla nalézt potřebné služby jak pro klienty, tak pro samotnou organizaci. Pro klienty znamená přítomnost na menším městě možnost realizace daleko více sociálních kontaktů než v malých obcích vesnického typu. S tím souvisí i možnosti pracovního uplatnění či kooperace s dalšími subjekty (neziskovými organizacemi) na území tohoto města. I velikostní kategorie těchto menších měst ještě omezuje možnosti stěhování klientů domovů v počtu, který přesahuje možnosti uplatnění klientů a potenciál sociálních kontaktů se svým okolím. V rámci této studie mohou být příklady takových menších měst Opočno (Domov Dědina) či Náměšť n/O a v blízké budoucnosti i Velká Bíteš (Domov bez zámku).

5. Lokalizace v obci s 5000 – 19999 obyvateli

V této kategorii jde již o středně velká města, často obce 3. typu či dokonce bývalá okresní města. Tato města zpravidla již disponují plnou občanskou vybaveností dostatečnou pro naprostou většinu obyvatel. Rozdíly mohou samozřejmě spočívat v možnostech zaměstnání všech obyvatel i klientů zařízení sociálních služeb. Ve středně velkých městech již může najít uplatnění a potřebný objem nezbytných sociálních kontaktů daleko více lidí s mentálním postižením, aniž by to naráželo na limity dané velikostí a strukturou obyvatel daného města. Tato města

již také disponují v různých částech různými funkčními celky, různým typem i stářím bytového a domovního fondu. Klienti zařízení, resp. jednotlivé domácnosti, se v takovém městě mohou relativně snadno „ztratit“ - podobně jako ostatní obyvatelé města (v dobrém i špatném). Od této velikostní kategorie obcí již určitou roli hraje anonymita prostředí (vztaženo na území celého města). Město této velikosti zpravidla také umožňuje zapojení většího množství návazných služeb nezbytných při aktivizaci klientů. V rámci této studie je příkladem této velikostní kategorie město Svitavy (Dům na rozcestí).

6. Lokalizace v obci nad 20000 obyvatel

V této velikostní kategorii obcí jsou zastoupena středně velká bývalá okresní a hierarchicky výše zařazená města. Jde již zpravidla o významná regionální centra s plnou či téměř plnou občanskou vybaveností, patřičně diverzifikovanou ekonomickou strukturou, školským, zdravotním, kulturním či sociálním zázemím. Jako centrum regionu umožňují flexibilnější spojení s okolními regiony i svým zázemím, často také disponují vlastní městskou dopravou. Zatímco v předchozích kategoriích měst je možné sledovat některé významné vlivy lokalizace zařízení ve městě, v této kategorii lokalizace i docela velkého ústavu nezavdává příčinu pro sledování významných jevů z hlediska celého města (např. vliv na zaměstnanost bude z pohledu celého města marginální, stejně jako ekonomické kontakty s podnikatelskými subjekty). Dopady existence relativně velkého zařízení budou v podmínkách tohoto města sledovatelné pouze na úrovni části města, čtvrti, místní části, resp. jednotlivých ulic. U transformovaných služeb pak jednotlivé provozy (např. domky, byty) mohou splývat s anonymním okolím. Klienti zařízení mohou využívat plné infrastruktury takového města, na druhou stranu mohou být vystaveni i negativním jevům, které se zpravidla více projevují ve větších městech. Může tím být také oslabena „společenská kontrola“ podobně jako u běžné populace. Příkladem lokality této velikosti je v této studii Opava (Marianum).

3 Základní charakteristika zkoumané lokality a jejího bezprostředního okolí, výsledky výzkumu v terénu

3.1. Jinošov – Náměšť nad Oslavou, Domov bez zámku

3.1.1 POLOHA

Náměšť n/O se nachází ve východní části Českomoravské vrchoviny na hranicích krajů Vysočina a Jihomoravského a to přibližně napůl cesty mezi Brnem a Třebíčí (bývalé okresní město). Město leží asi 10 km od dálnice D1 (nájezd Velká Bíteš), samotná vzdálenost je pozitivem, jako negativum se uvádí (město Náměšť n/O) stav této silnice, který se hodnotí jako nevyhovující zejména v zimních měsících.

V blízkosti města leží vodní nádrž Dalešice s elektrárnou, jaderná elektrárna Dukovany, vojenské letiště a sousedním regionem je na východě tzv. Rosicko-Oslavanský uhelný revír.

Obec Jinošov se nachází asi 5 km od Náměště n/O přibližně napůl cesty mezi městem a nájezdem na dálnici D1 u Velké Bíteše.

Obec Jinošov i centrum regionu tak lze charakterizovat poměrně výhodnou geografickou polohou s dobrou dopravní dostupností nadregionálního centra (Brno), regionálního centra (Třebíč) i blízkostí významného zaměstnavatele ve svém okolí (jaderná elektrárna Dukovany), v případě Jinošova pak lze konstatovat blízkost Náměště n/O včetně z toho vyplývajících možností pro zajištění služeb pro obyvatele obce v nedalekém městě.

Region (správní obvod obce s rozšířenou působností – dále jen správní obvod ORP) se vyznačuje rurálním charakterem (oproti průměru kraje Vysočina), nižší hustotou zalidnění a naopak vysokou mírou nezaměstnanosti.

3.1.2 OBYVATELSTVO

Obec Jinošov čítá v současnosti asi 240 obyvatel, přičemž obec přišla o asi 70 svých obyvatel zrušením bývalého Ústavu sociální péče, ve kterém bylo zaměstnáno více než 40 pracovníků.

Město Náměšť n/O registruje cca 5000 obyvatel (v roce 2010 čítalo 5013), přičemž ve sledovaném období (2010-2011) vykazovalo slabý pokles přirozenou měnou i migrací. Věková struktura obyvatel Jinošova je poněkud pozitivnější než u samotné Náměšti n/O, která na rozdíl od obce vykazuje více osob starších 65 let než mladších 15 let.

Správní obvod ORP Náměšť n/O patří se svými necelými 14 000 obyvateli mezi 3 nejmenší v kraji Vysočina. Pohyb obyvatelstva je dle posledních údajů relativně nízký, region vykazuje slabý růst přirozenou měnou obyvatel i migrací.

K charakteristikám obyvatelstva dodáváme, že v regionu před vyhnáním žilo mnoho lidí německé národnosti.

3.1.3. EKONOMICKÁ STRUKTURA A VYBAVENOST¹⁰

V obci Jinošov jsou registrovány 2 obchodní společnosti, 3 družstevní organizace, dále asi 30 živnostníků, 4 zemědělské subjekty a několik dalších ekonomických subjektů. V obci je občanům k dispozici obchod, restaurace, knihovna, detašované lékařské pracoviště a hřiště.

---

¹⁰ Informace v této kapitole jsou zpracovány s využitím dat a informací Českého statistického úřadu (ČSÚ), veškeré uvedené názvy a termíny vycházejí z terminologie ČSÚ a to na základě číselníků.

V Náměšti n/O se nachází relativně nízký počet ekonomických subjektů většího rozsahu – 10 státních organizací, asi 60 akciových a obchodních společností, necelých 700 živnostníků.

V ekonomické struktuře vykazuje správní obvod ORP relativně nižší podíl ekonomických subjektů a absenci velkých zaměstnavatelů (největší subjekt má méně než 200 zaměstnanců), to je však kompenzováno přítomností velkých společností za hranicemi správního obvodu ORP.

Největší zaměstnavatelé (subjekty se sídlem na území správního obvodu ORP):

Název	Převažující činnost
AGROCHEMA, družstvo	Rostlinná výroba kombinovaná se živočišnou výrobou
Družstvo LUH	Rostlinná výroba kombinovaná se živočišnou výrobou
Agrometal spol. s r. o.	Rostlinná výroba kombinovaná se živočišnou výrobou
VEMAX A, spol. s r.o.	Výroba jiných svrchních oděvů
Transgas, a.s.	Potrubní doprava plynovodem
NovaTech Cz s.r.o.	Výroba ostatních plastových výrobků

3.1.4. ZAMĚSTNANOST

Správní obvod ORP Náměšť n/O se vyznačuje již dlouhodobě vysokou mírou nezaměstnanosti, do roku 2000 se jednalo o 10% míru, kolem roku 2003 pak cca 13 % nezaměstnaných z celkového počtu ekonomicky aktivních. Průměr kraje Vysočina tak region překračuje přibližně o 50 %. Na konci roku 2010 pak hodnota ukazatele činila 15,5 %, čímž region dosahuje úroveň řady území Ústeckého či Moravskoslezského kraje. Samotné centrum regionu z uvedených statistik nijak nevybočuje, obec Jinošov se také pohybuje v regionálním průměru.

Nejen z hlediska zaměstnanosti představuje pro město i region klíčový problém využití vojenské základny s letištěm. Pro zajímavost lze uvést, že koncepce rozvoje města Náměšť n/O neobsahuje prioritní oblast, která by řešila sociální oblast či podporu zaměstnanosti (pro spravedlnost uvádíme, že plánuje zřídit průmyslovou zónu).

Z hlediska struktury zaměstnanosti jde o výrazně rurální region (podíl venkovského obyvatelstva je nejvyšší mezi správními obvody ORP kraje Vysočina a také region vykazuje nadprůměrnou zaměstnanost v priméru a podprůměrnou v sekundéru). To ovlivňuje především nedostatečně vyvinutá ekonomická struktura regionu (především se to týká průmyslu). Pro doplnění uvádíme, že obyvatelstvo regionu má spíše podprůměrnou vzdělanostní strukturu.

Kombinací nedostatečné ekonomické základny venkovského regionu a využití vojenské základny (nebo rizika přesunu vojska do jiných regionů, racionalizace provozu apod.) lze vysvětlit vysokou míru nezaměstnanosti a celkově velmi podprůměrné ekonomické a sociální charakteristiky regionu.

3.1.5. LOKALIZACE ZAŘÍZENÍ A JEHO JEDNOTLIVÝCH ČÁSTÍ

V obci Jinošov žili klienti (např. kolem roku 2003 jich bylo 90) v budově zámku Schönwald¹¹. Ten se nachází mimo intravilán obce i mimo hlavní dopravní cestu mezi Náměští n/O a Velkou Bíteší. V zařízení pracovalo více než 40 zaměstnanců. Areál ústavu byl průběžně vybavován zařízeními jako bazén, aktivizační středisko apod. Přes řadu modernizací a úprav zůstával objekt pro poskytování odpovídajících služeb nevhodný.

¹¹ Více k historii poskytování služeb v budově zámku Schönwald též analýza Havrdová, Z., a kol, (2013): Průběh transformace ve vybraných zařízeních. Analýza transformace tří ústavních sociálních služeb pro osoby s postižením. MPSV, Praha, 111 s.

Zámek Schönwald byl z důvodu havarijního stavu střechy budovy opuštěn v roce 2008. Vedení organizace zamýšlelo ponechat část klientů v obci Jinošov, nicméně v obci nebyl k dispozici volný pozemek pro vybudování vhodného domku. Z bývalého zařízení (zámek Schönwald) přešli klienti do deinstitucionalizovaných domácností zejména v Náměšti n/O, dále do provizorních lokalit, jako je například ubytovna v Rouchovanech. První domky začaly fungovat od listopadu roku 2010, od té doby postupně kapacity v domácnostech přibývají.

V Náměšti n/O a Rouchovanech žijí někteří klienti v ubytovnách. Ty leží stranou města a obce, v Náměšti n/O v klidném prostředí (jde o bývalou ubytovnu náležející ke sportovnímu areálu). V Rouchovanech pak ubytovna leží v těsné blízkosti výrobního areálu. V různých částech Náměšti n/O je pak situováno chráněné bydlení (v pronajatých rodinných domech v běžné zástavbě) i sídlo organizace s denním centrem.

3.1.6. SOCIOEKONOMICKÉ VZTAHY

Pro obec Jinošov mělo zrušení zařízení a odchod klientů (jako obyvatel obce) zejména finanční dopady, a to z hlediska daňových příjmů obce. Odchod cca 70 klientů znamenal propad ve velikostní kategorii obce, odhad celkového propadu v příjmech byl vyčíslen na cca 200 000 Kč¹². Představitelé obce tento propad v rozpočtu vnímají, zároveň však vyjádřili názor, že na fungování obce nemá zásadní dopady.

Z hlediska hospodaření a organizačně provozního řízení Domova bez zámku došlo v důsledku transformace k radikální změně. Řízení se výrazně decentralizovalo a mnohem větší zodpovědnost přešla na konkrétní pracovníky (ať už v přímé péči či na vedoucích pozicích jednotlivých částí organizace). Vedoucí i jednotliví pracovníci musí řešit mnoho každodenních úkolů, koordinovat činnosti, přijímat operativní rozhodnutí. Provoz organizace se tak přiblížil běžnému životu.

Dříve vše fungovalo jednotně v rámci jedné budovy, dnes je situace v jednotlivých provozech velmi rozdílná. V chráněném bydlení si například stravu zajišťují klienti sami. Pracovník vybere peníze, které na stravování potřebují na den, což je v každé domácnosti jiné. Klienti chodí na obědy do okolních restaurací nebo si sami vaří, vedení zařízení nijak nezasahuje do způsobu chodu těchto domácností. V domově (ubytovny) se stravování řídí stravovací normou. Každý vedoucí domácnosti je či bude „malým“ ředitelem – řídí stravu, provoz, odměňování, celý chod služby.

Zařízení v současnosti centrálně nakupuje u jednoho dodavatele běžné zboží (např. čisticí prostředky, drogerie), jelikož je to ekonomicky výhodné. Jednotliví pracovníci/domácnosti napíší požadavek na 3 měsíce předem a následně se zboží „rozdává“ po domácnostech. Centrálně dále funguje provoz automobilů, cestovní příkazy a vzdělávání. Nákup oblečení v chráněném bydlení si klienti zajišťují sami. Některé věci jsou k dispozici ještě z domova, praní prádla někde zvládají sami, jinde si nechávají pomoci v domově v Rouchovanech.

V zařízení centrálně rozdělují důchody klientů, které přichází na účet organizace. Poté jsou důchody předávány jednotlivým klientům. Pracovníci vyjádřili obavy z budoucnosti v souvislosti se zaváděním s-karet, jen obtížně si umí představit, jak by to v provozu zařízení mohlo efektivně fungovat.

3.1.7. VLIV NA ZAMĚSTNANOST

Z hlediska zaměstnanosti měl odchod zařízení a s tím spojených i pracovních míst do jiných obcí v okolí pro samotný Jinošov relativně velký význam. Z celkového počtu současných 50 zaměstnanců zůstali v zařízení 3 zaměstnanci z obce Jinošov (ostatní pocházejí z širšího okolí Náměště a města samotného). Dříve naopak řada zaměstnanců pocházela přímo z obce či z jejího blízkého okolí. Celkově došlo k výrazné obměně zaměstnanců. Ze

---

¹² Údaj je třeba brát jako orientační, mezi jednotlivými lety může docházet někdy ke značným posunům ve výši příjmů, proto lze obtížně stanovit přesnou výši těchto prostředků.

současných 50 jich celkem 30 bylo nově zaměstnáno. Důvody této radikální obměny vidí vedení zařízení ve změně nároků na pracovníky zařízení.

V důsledku transformace došlo nejen k výrazné obměně pracovníků, ale i změně struktury pracovních pozic. V deinstitutionalizovaných částech zařízení nejsou potřeba provozní zaměstnanci, tak jak tomu bylo v době fungování ústavu v Jinošově. Z provozních zaměstnanců je nyní uklízečka již jen v Rouchovanech, v dalších provozech zvládají úklid sami. „Dietní“ sestra připravuje jídelníček, nakupuje suroviny v místní Jednotě. Jinak pomocný personál v domácnostech nemají. Praní zajišťují v deinstitutionalizovaných provozech vlastními silami, včetně Rouchovan, kde žijí klienti s nejvyšší mírou podpory. V poslední době došlo k mírnému nárůstu pracovníků v přímé péči.

Struktura pracovních pozic a náplně práce zaměstnanců se neustále vyvíjí. Klienti se v novém prostředí rozvíjí, něco se naučí a nepotřebují již tolik podpory, tolik úvazku pracovníka. Vedení organizace musí proto často přehodnocovat a měnit personální zajištění jednotlivých provozů.

Úspěšným způsobem výběru nových zaměstnanců se stal konkurz, který vedení umožňuje nalézat nejvhodnější pracovníky do svých provozů. Na základě konkurzů vybraní zaměstnanci nejprve pracují ve zkušební době, poté v případě spokojenosti zaměstnavatele obdrží smlouvu na dobu určitou na 8 měsíců, zaměstnání na dobu neurčitou získávají řádně prověřeni zaměstnanci až po uplynutí těchto dvou období. Z bývalých provozních zaměstnanců někteří přešli do nových forem služeb (rekvalifikovali se na pracovníky v sociálních službách), pouze však ti, kteří měli předpoklady pro uplatnění v nových podmínkách poskytování služby.

Vedení organizace také připomnělo, že změna poskytování služeb přinesla nové nároky na dovednosti a kompetentnost zaměstnanců. V nových podmínkách již není možné, aby např. v případě výpadku elektřiny přišel údržbář a nahodil pojistky. V domácnostech si s podobnými záležitostmi musí poradit klienti spolu se zaměstnanci sami. Zvýšila se zodpovědnost zaměstnanců, jejich práce je přímo vidět, nemohou se schovat v „anonymitě“ velkého ústavu. Stali se vůdčími osobnostmi dané domácnosti. V pracovní době nemají volný čas (např. pauzu), jak je zvyklostí v ústavních zařízeních. Pokud si zaměstnanec připraví kávu, dělá to s klienty, pokud si jde zakouřit, jde s klienty. S klienty tvoří jídelníčky, chodí na nákupy, ale také kontrolují příchody klientů a mají na starost řadu jiných činností. Tento model ještě nefunguje v Rouchovanech, kde zatím funguje podobný způsob poskytování služby jako v běžných „ústavech“.

V zařízení došlo ke změně také z hlediska pracovní doby, která je striktně přizpůsobena potřebám klientů a ne poskytovatele (či zaměstnanců). Často tak odpadají 12 hodinové směny, zaměstnanci jsou flexibilní, pracují např. jen v ranních a večerních hodinách (dělené směny), kdy je klienti potřebují. Náročnější je také flexibilita z hlediska dopravy, kdy se zaměstnanec musí ke klientům dostávat v nezvyklých časech. Často je také třeba cestovat s klienty např. do zaměstnání či při obstarávání nákupů.

Noví pracovníci nepamatují, jak se poskytovaly služby ve starém ústavním zařízení. Naopak pracovníci z Rouchovan ještě nový způsob práce nerealizují, proto dochází občas k rotaci zaměstnanců, aby poznali nové provozy, mohli se přiučit.

V deinstitutionalizovaných částech zařízení je stále zkoušen provoz a zapojení zdravotnického personálu (zdravotní sestry). Zařízení se též pokusilo externě zajistit zdravotní péči, konkrétně prostřednictvím agentury home-care pro chráněné bydlení. Tento model však byl opuštěn a to z důvodu záporného stanoviska zdravotní pojišťovny, která argumentovala skutečností, že v zařízení, kde zdravotní sestry jsou (i když v jiné službě), je možno hradit ze zdravotního pojištění pouze jedny pracovníky. Zdravotní sestry tedy zůstaly v organizační struktuře, nicméně s výrazně menšími úvazky, tedy 3 sestry na 0,6 úvazek. Sestry zároveň pro ostatní zaměstnance konzultují stav

pacienta („co s ním, když mu není dobře“), připravují léky pro všechny klienty, nejen ty z Rouchovan (kde je jejich stálé pracoviště).¹³

3.1.8. SOCIÁLNÍ VZTAHY V OBCI

Největší vliv na život v Jinošově měl dle vyjádření představitelů obce „první pokus“ o deinstitucionalizaci, který spočíval v přestěhování několika (7) klientů do „chráněného bytu“ přímo uprostřed obce. Tento pokus se uskutečnil ještě v době fungování zařízení v zámku. V tomto bytě žili klienti s nižší mírou podpory, nicméně relativně brzy nastaly komplikace. Starosta a místostarosta obce soudí, že souvisely s možnostmi využití denního času klientů v obci. Tito klienti nadále docházeli do zařízení na obědy, měli také k dispozici jiné vybavení v zámku. Nakonec situace dospěla k tomu, že Zastupitelstvo obce schválilo výpověď z nájmu pro zařízení z uvedeného chráněného bytu. Klienti se tak navrátili do domovského zařízení. Představitelé obce Jinošov především zdůrazňovali okolnost, že se klienti nikterak nezapojovali do pracovního procesu, a to pravděpodobně z důvodů nejrůznějších zákonných překážek. V obci by bylo možno vykonávat spoustu práce, kterou by dle představitelů obce mohli vykonávat právě klienti zařízení. Někteří občanům zřejmě vadila i skutečnost, že klienti tohoto „chráněného bydlení“ trávili značnou část volného času „posedáváním“ na lavičkách a dle jejich pohledu „nicneděláním“.

Starosta a místostarosta zdůraznili, že dle jejich názoru bylo prostředí zámku Schönwald ideálním místem pro život klientů. Také konstatovali, že ke kontaktům klientů s ostatními občany obce zase tak často nedocházelo (což bylo dáno i relativní odlehlostí areálu zámku od obce).

V souvislosti s odchodem zařízení ze zámku vyjádřili nespokojenost se způsobem jednání zřizovatele, který je o chystaném odchodu klientů a opuštění zařízení (a následném prodeji objektu) oficiálně nikdy neinformoval. Starosta hodnotí tuto skutečnost jako neseriózní. S prodejem nemovitosti soukromému vlastníkovi spojuje obec obavy, prodej či výběr nového vlastníka nemohla ovlivnit a ani nyní si její představitelé nemohou být jisti definitivním záměrem budoucího využití objektu. To vzbuzuje v místních obyvatelích obavy, spojené s představou negativních dopadů na život v obci. Představitelé obce Jinošov také jako nelogické hodnotili jednání zřizovatele, který řadu let provoz zařízení financoval, realizoval mnohdy relativně nákladné investiční akce, aby poté zařízení „přestěhoval“ a nemovitost odprodal.

Pracovníci zařízení oceňují výhody Náměští n/O jako menšího města, kde se všichni obyvatelé znají, s mnohými je možné spolupracovat, mnozí také sami pomáhají při různých interakcích s klienty, při nakupování, volnočasových aktivitách apod. Také klienti zařízení si již v nových bydlíštích zvykli (platí pro byty a domky v nových formách služeb) a neradi by se již stěhovali někam jinam.

3.1.9. NEPŘÍMÉ EKONOMICKÉ VLIVY

Pro malou obec typu Jinošov, pod kterou spadalo zařízení s klienty s omezenou způsobilostí k právním úkonům, představovalo velkou zátěž výkon veřejného opatrovnictví. Pro starostu (v tomto případě neuvolněného) bylo velmi komplikované tuto činnost vykonávat. Nedisponoval dle svých slov kvalifikací ani časovými možnostmi dostát nárokům vyplývajícím z této funkce.

---

¹³ Doplňující informace vztahující se k zaměstnanosti v zařízení obsahují např. následující analýzy: Havrdová, Z., a kol, (2013): Průběh transformace ve vybraných zařízeních. Analýza transformace tří ústavních sociálních služeb pro osoby s postižením. MPSV, Praha, 111 s.

Šiška, J., Káňová, Š., (2013): Kvantitativní analýza transformace ústavních sociálních služeb v projektu Podpora transformace sociálních služeb. MPSV, Praha, 64 s.

S postupujícím procesem deinstitucionalizace vnímá vedení organizace výraznou potřebu zaměstnávat klienty mimo samotné zařízení. V rámci zařízení lze zaměstnat pouze některé klienty, nicméně objem nabízených činností nestačí poptávce ze strany klientů.

Organizace samotná se s touto problematikou potýká a jde o zřejmý další úkol při transformaci zařízení. Lidé žijící v malých domácnostech musí mít náplň denního času. Někteří klienti si práci sehnali sami, některým bylo zaměstnání zprostředkováno, jiní klienti navštěvují chráněné dílny či podobná zařízení. Dle vyjádření vedení organizace, za smysluplné je považováno reálné zaměstnávání v praxi v závislosti na schopnostech klientů.

Co se týká hledání vhodných lokalit či forem bydlení, pak v zařízení vycházejí z vlastní zkušenosti. Pro klienty s vyšší mírou podpory jsou vybírány „komfortnější“ lokality jako dvojdomky, rodinné domky apod., pro klienty s nižší mírou podpory pak jednotlivé byty v činžovních či podobných domech.

Výhodou zařízení jako zákazníka na trhu s nemovitostmi je jednoznačně vysoká platební morálka, schopnost dohody a korektní jednání s vlastníkem nemovitosti i sousedy. Ze zkušeností pracovníci organizace konstatovali, že zařízení, resp. jeho klienti, patří mezi dobré a ceněné sousedy, v jejich okolí je klid, zpravidla se chovají spořádaně, nehrozí noční rušení, dlouhé večírky apod. Pochopitelně i klienti se mohou „dopustit“ jednání, které není po chuti jejich sousedům. V takovém případě pracovníci zdůrazňovali výhodu, která spočívá v možnosti kontaktovat je a domluvit s nimi další postup.

3.1.10. PŘEDSTAVY O BUDOUČÍM SPOLEČNÉM ŽIVOTĚ V KOMUNITĚ

Po odchodu z Jinošova došlo k výrazné proměně života klientů, kteří se museli naučit takové dovednosti jako pohybovat se po městě, někteří klienti denně dojíždějí do vzdálených míst, např. do chráněné dílny v Jaroměřicích n/R přes Třebíč, což nyní zvládají úplně sami. Podle pracovníků zařízení žili klienti v bývalém ústavu v Jinošově v prostředí chráněném před okolním světem, uprostřed zámeckého parku, obklopeni přírodou. Nyní naopak zažívají mnoho z běžného života, problémy i radosti, zkrátka jako každý jiný člověk. Klienti se učí pracovat se svobodou, postupně ji také využívají, např. řada klientů využívá svobodné volby lékaře, což jim dříve nemohlo být úplně umožněno. Samozřejmě svoboda přináší i některé problémy, jde např. o osobní hygienu, někdy není možno klienta „ohlídat“, klient např. je neoholený. S těmito novými situacemi se učí klienti i pracovníci zařízení pracovat, což lze opět přirovnat k chování běžné populace v případě zacházení s nově nabytými svobodami. S problémem osobní svobody a prací s ní souvisí stejně jako u jakékoliv jiné běžné populace také otázka péče o vlastní zdraví, kde i v této oblasti platí výše uvedené.

Někteří klienti docházejí na faru a do kostela. Tam začali docházet nejprve s pracovníci ze zařízení, v dnešní době už chodí sami. Jiný klient si sám našel zaměstnání v květinářství, úplně sám si jej i „administruje“. Zařízení mu do vztahu se zaměstnavatelem nijak nezasahuje. Dle vyjádření obchodnice z Náměstí n/O, někteří klienti běžně navštěvují obchody, například její cukrárnu. Paní obchodnice je má veskrze ráda, jsou milí a nikdy ji nenapadlo se nad jejich životem ve městě nějak zamýšlet. Že jsou trochu jiní, nevadí. Chodí k ní například jeden pán, „vždycky má jen pár korun a společně hledáme, co by si mohl za těch pár korun koupit“.

Vedení organizace přikládá velkou důležitost udržování dobrých vztahů s veřejností. Občas se stane, že se objeví stížnost na některého z klientů. Velkou výhodou sousedství a života vedle klientů je možnost určité korekce jejich jednání a „harmonizace“ sousedských vztahů, které lze zajistit prostřednictvím pracovníků či vedení organizace. To v reálném životě u řady jiných „normálních“ sousedů možné není a nemusí jít jen o „nepřízpusobené“ sociálně vyloučené skupiny obyvatel. Nicméně stížnosti obyvatel považují v zařízení za vzácné, je však nutné je řešit a předcházet jim. Upozornění od občanů jsou ale dle pracovníků vítána. Obvykle jde o drobnosti, které se mohou stát předmětem dalších nácviků s klienty. Tímto způsobem je také možné předcházet vzniku neshod či nesrovnalostí i v budoucnu.

Mezi obyvateli lokalit se také vyskytly více či méně oprávněné obavy, často vycházející ze zkušeností z jiných měst a obcí v republice. V zaznamenaných názorech veřejnosti byla vyjádřena např. obava, aby nově zbudované služby a provozy neskončily jako ubytovny pro sociálně slabé (viz situace v některých městech v severních Čechách). Občanům jsou známy případy, kdy například obec postavila byty zvláštního určení, kde měli žít senioři a lidé se zdravotními problémy. Tyto byty ale byly nakonec obsazeny sociálně nepřízpůsobivými občany. Z této (i když zpravidla nepřímé, pozn. autorů) zkušenosti pak vychází obava, aby něco obdobného nenastalo s nově budovanými objekty pro klienty z dřívějšího ústavu. „Nejdříve se veřejnosti slíbí, že tam budou žít neškodní klienti (proti kterým lidé nic nemají – pozn. aut.), a za pár let se tam nastěhují cikáni“.

Pro přijetí do komunity podnikají v zařízení také přímé kroky. Jde o pravidelné publikování v místních periodikách, např. informace o tom, „jak se chovat ke klientům“. Významní lidé, přátelé, mohou výrazně pomoci při vytváření názorů dalších lidí, např. sousedka, kterou každý v obci zná, má mnohem větší možnost přesvědčit své spoluobčany o potřebné věci než člověk zvenčí, kterého místní neznají.

3.1.11. SHRNUTÍ PŘÍPADOVÉ STUDIE

Tato podkapitola obsahuje také zhodnocení nároků, přínosů a možností rozvoje místní „infrastruktury“

Z rozhovorů a získaných zkušeností vyplývá, že po přestěhování z prostředí zámečku v Jinošově lokalizovaného mimo intravilán původní obce se klientům daří postupně zapojovat do normálního života v lokalitách, kde nyní žijí. Jednoznačným dopadem do okolního prostředí je dekoncentrace klientů i jednotlivých provozů zařízení. Z jednoho „vytíženého“ místa se klienti přesunuli do mnoha lokalit v daleko větším území (nejen v samotné Náměšti n/O). To ovlivňuje i zaměstnanost, kdy zařízení poskytlo pracovní uplatnění lidem z mnohem širšího území, než byli původní zaměstnanci v zámku.

Klienti i pracovníci zařízení samotného vstupují do sociálních i ekonomických kontaktů i kontraktů s daleko větším množstvím osob a subjektů. Podle potřeby a vhodnosti řešení jsou také voleny jednotlivé kontrakty a navazovány ekonomické vztahy.

Klienti zařízení žijí v blízkém kontaktu s okolním prostředím a se svými novými sousedy. Zařízení je považováno za obzvláště seriózního partnera pro místní podnikatele – dodavatele, vlastníky nemovitostí. Budováním vztahů s těmito subjekty i s okolním prostředím mohou významným způsobem přispět k budování korektních a přátelských vztahů v celé komunitě. Zejména jde o příklad pro ostatní, demonstrační efekt. Klienti jsou pro mnoho spoluobčanů dobrým sousedem.

Ze strany veřejnosti pak jediné přímá zkušenost a společně prožité situace mohou vést k porozumění a vyvrácení zažitých klišé a stereotypů.

Pro Domov bez zámku představuje výzvu skutečnost, že klienti jejich služeb potřebují činnost v průběhu pracovního dne. Pro mnoho z nich, zejména klientů s nižší mírou podpory, pak je nezbytné zajistit podporu při nalézání pracovního uplatnění, získávání potřebných dovedností a vyhledávání vhodných příležitostí.

S ohledem na velikost města (Náměšť n/O patří spíše k menším regionálním centrům) a rozmístění domácností po celém městě nelze v realitě sledovat nějaké zásadní dopady na rozvoj (či útlum) města. Na základě zkoumání v terénu lze konstatovat, že dopad takové změny (příchod několika desítek osob) je v zásadě tentýž, jako když se do města přistěhuje stejný počet obyvatel tzv. běžné populace.

Odchod klientů a celého zařízení z Jinošova neměl dle vyjádření představitelů obce zásadnější dopady. Už z důvodu izolace zařízení od centra obce nedošlo k zásadnější změně. Obec nyní vyčkává, jaký bude další osud zámečského areálu. Z hlediska představ zástupců obce nebyl v minulosti dostatečně využíván potenciál klientů z pohledu možného prospěchu pro obec – drobné i větší pravidelné práce při zvelebování obce (zdá se, že pro to existovala

řada i legislativních překážek). Představitelé obce vnímali prostředí zámku jako ideální místo pro život klientů, s možností pobytu na zdravém vzduchu v plně vybaveném areálu.

V tomto kontextu autoři spatřují rozdílné pohledy na potřeby klientů ze stran veřejnosti, „laiků“ a nároků na sociální práci, kde hlavní cíl představuje život v běžném prostředí, pouze s nezbytnou mírou podpory.

3.2. Přepychy – Opočno, Domov Dědina

3.2.1. POLOHA

Oblast Opočenska se nachází v centrální části Královéhradeckého kraje. Od krajského města je vzdálena asi 25 km. V blízkém okolí se kromě samotného Opočna nachází další regionální centra jako Dobruška (centrum správního obvodu ORP, jehož je Opočensko součástí), Nově Město n/M, Týniště n/O, Třebechovice p/O či Rychnov n/K, o několik kilometrů dále leží i Jaroměř. Za (z hlediska sídelní hierarchie sice marginální, ale z hlediska ekonomického) významnou považujeme blízkost obce Kvasiny s rozsáhlým automobilovým průmyslovým komplexem společnosti Škoda Auto a.s.

Obecně lze konstatovat, že centrální část Královéhradeckého kraje náleží k těm ze socioekonomického hlediska bezproblémovějším oblastem, ač zrovna Opočensko nelze řadit mezi jádrové a urbanizované oblasti a leží poněkud stranou hlavních rozvojových os. Pozitivně však lze hodnotit relativně dobrou dostupnost většího počtu středisek většího či menšího významu – od krajského města přes bývalá okresní města po centra regionů.

Obec Přepychy leží cca 5 km jižně od Opočna směrem na Týniště n/O. Obec České Meziříčí (kde jsou lokalizována některá zařízení organizace) se nachází cca 5 km západně směrem na Jaroměř. Obě obce charakterizuje celkem dobrá dostupnost centra mikroregionu (město Opočno). Střediskem celého regionu pak je Dobruška, která se nachází přibližně 5 km severovýchodně od Opočna.

Na území Královéhradeckého kraje funguje integrovaný dopravní systém, který v posledních letech zvýšil dopravní obslužnost na území celého kraje. Zpravidla tak v pracovních dnech lze dosáhnout okolních měst spoji (v tomto případě zejména autobusovými, z Opočna i vlakovými) s poměrně slušnou frekvencí. Například v pracovní den lze napočítat z Opočna do Hradce králové celkem 9 spojů jen mezi 6. a 9. hodinou ranní, spojení mezi obcí Přepychy a Opočnem za den zajišťuje celkem 15 spojů.

3.2.2. OBYVATELSTVO

V obci Přepychy žije 584 obyvatel, přičemž přirozenou měnou počet obyvatel mírně roste, migrační saldo je nulové. Jde tedy o obec vesnického rázu, v poměrech východočeského regionu střední velikosti. Z hlediska věkové struktury patří obec spíše k průměru, počet obyvatel nad 65 let minimálně převyšuje počet dětí do 15 let.

V obci České Meziříčí žije více než 1800 obyvatel, přičemž dochází k mírnému růstu populace, minimálně přirozenou měnou, více pak migrací. Obec disponuje relativně mladším obyvatelstvem, ale seniorů nad 65 let žije v obci více než dětí do 15 let.

V Opočně žije více než 3100 obyvatel. I zde dochází k mírnému nárůstu počtu obyvatel jejich přirozenou měnou, naopak migrační saldo je nepatrně negativní. Opočno patří k obcím se starším obyvatelstvem, počet seniorů nad 65 výrazně převyšuje počet dětí do 15 let.

Na celém území správního obvodu ORP Dobruška žilo v roce 2011 více než 20 tis. obyvatel, z toho ve městě Dobruška asi 6700 obyvatel. V regionu dochází k mírnému populačnímu růstu (nejvyššímu na území celého kraje) a migrační saldo je téměř nulové (-1, přesto jde o nejlepší výsledek v celém kraji). Přes negativní věkovou strukturu obyvatel (vyšší zastoupení seniorů než dětí) dosahuje region v krajském srovnání jedny z nejlepších výsledků.

3.2.3. EKONOMICKÁ STRUKTURA A VYBAVENOST¹⁴

V obci Přepychy je registrováno celkem 137 ekonomických subjektů, z toho necelých 100 živnostníků, 10 obchodních a akciových společností, jedna státní instituce. Strukturu ekonomických činností těchto subjektů lze hodnotit jako celkem diverzifikovanou. V obci se nachází mateřská škola a základní škola v prvním stupni.

V Českém Meziříčí pak nalezneme kolem 400 ekonomických subjektů v relativně diversifikované struktuře, z celkového počtu tvoří 18 subjektů obchodní a akciové společnosti a více než 300 živnostníci, v obci se nachází 2 státní instituce, 4 kulturní objekty, mateřská a základní škola (1.-9. ročník).

V Opočně funguje celkem téměř 700 ekonomických subjektů v poměrně diverzifikované struktuře, celkem zde nalezneme 39 obchodních a akciových společností, asi 500 živnostníků, 6 státních institucí. V Opočně lze dále využívat několik kulturních zařízení včetně kina, disponuje mateřskou, základní a základní uměleckou školou, řadou příležitostí pro sportovní vyžití a turistickým potenciálem (např. zámek).

3.2.4. ZAMĚSTNANOST

Správní obvod ORP Dobruška vykazuje celkovou míru nezaměstnanosti necelých 8 %, jde o nižší míru nejen než republikový ale i krajský průměr. Nejvyšší nezaměstnanost vykazují obce v západním cípu území včetně Českého Meziříčí, kde sledovaná hodnota dosahuje více než 12 %. Naopak v Opočně a Přepychách dosahuje nezaměstnanost výrazně podprůměrných hodnot kolem 6 či 7 %.

Z hlediska zaměstnanosti vykazuje region lehce nadprůměrné hodnoty v zaměstnanosti v priméru, na úrovni kraje však jsou nadprůměrně zastoupeny i průmyslové podniky.

3.2.5. LOKALIZACE ZAŘÍZENÍ A JEHO JEDNOTLIVÝCH ČÁSTÍ

Zařízení Domov Dědina sídlilo v Opočně, v budově bývalého kláštera. V důsledku havarijního stavu budovy kláštera a restitučních nároků došlo k opuštění kláštera a zřízení úplně nových provozů. Od roku 2006 postupně začala výstavba nového centra zařízení na okraji města Opočna (ve zcela nově zbudovaném areálu na „zelené louce“). Areál slouží jako domácnost pro klienty s nevyšší mírou podpory a zároveň je administrativním zázemím organizace. Decentralizovaná zařízení jsou dále umístěna v Klášteři n/D, Přepychách a Českém Meziříčí. Decentralizací zařízení došlo zároveň k tomu, že klientky v současnosti žijí v širším mikroregionu Opočenska.

V obci Přepychy žijí klientky ve dvou lokalitách, vzájemně jsou umístěny na opačném konci obce. V obou případech jde o dvojdomky, ve kterých žije celkem 35 klientek v jednotlivých domácnostech. Jedna lokalita je umístěna na severní straně obce uvnitř poměrně homogenní „domkařské“ zástavby. Výstavba v těchto místech obce pochází z období přibližně před 60 lety. Centrum obce je poněkud vzdálenější od tohoto dvojdomku, nicméně nejde o vzdálenost delší než cca 1 km. Mimo intravilán této části obce se nachází především zemědělská půda.

Druhá lokalita se nachází v jižní části obce, na hranici intravilánu, v blízkosti historických budov a okolní zástavbu lze charakterizovat také jako starší. V sousedství se nachází pozemek pro novou zástavbu a některé okolní parcely byly vymezeny jako rozvojové území určené pro účely bydlení. Centrum obce se nachází v docházkové vzdálenosti po silnici. V sousedství je také lokalizován dům pro seniory. Za hranicí intravilánu se nachází zemědělská půda, v současnosti především pole, ve vzdálenosti do 0.5 km pak i les.

Samostatné domácnosti fungují jako domov pro osoby se zdravotním postižením s 24hodinovou službou.

---

¹⁴ Informace v této kapitole jsou zpracovány s využitím dat a informací Českého statistického úřadu (ČSÚ), veškeré uvedené názvy a termíny vycházejí z terminologie ČSÚ a to na základě číselníků.

3.2.6. SOCIOEKONOMICKÉ VZTAHY

Zejména s malými obcemi (Přepychy, Klášter n/D) udržuje zařízení velmi přátelské vztahy. Představitelé obcí významně pomohli se sháněním vhodných pozemků či nemovitostí, zařizováním úprav územního plánu apod. Například v Klášteře n/D žijí klientky v obecním bytě na základě bezplatného nájmu, v Přepychách docházelo k výběru pozemků a následné výstavbě v úzké spolupráci se starostou obce. Starosta podporoval, aby zařízení mohlo získat vyhlédnuté pozemky a osobně se též aktivně angažoval ve snaze „získat“ zařízení pro svou obec.

Prvotní nápad zbudovat domácnosti pro klientky v obci Přepychy prosazovala zpočátku zaměstnankyně ústavu, která z obce pocházela. Obec tento záměr podpořila a „podržela“ vhodný pozemek pro pozdější výstavbu. Vzhledem k tomu, že jeden z plánovaných záměrů v jiné obci nebyl realizován, byla obec Přepychy požádána o poskytnutí dalšího pozemku. Ten také poskytla, jde o výstavbu v severní části obce.

V Přepychách i dalších obcích došlo k nárůstu počtu obyvatel (vzhledem k nově přistěhovalým klientkám) a v důsledku toho k navýšení rozpočtu obce.

V Klášteře n/D se obec zároveň stará o nezbytné investice, údržbu a opravu budovy, kde klientky žijí. Podpora byla zaznamenána i v Přepychách, např. při zřizování přístupových cest k dvojdomkům.

Klientky žijící v Přepychách využívají v drobné míře místní služby – obchod, hostinec.

Dle vyjádření pracovníků místní samoobsluhy, kupní síla klientek (potažmo zařízení) nemá na prosperitu jejich obchodu žádný vliv.

3.2.7. VLIV NA ZAMĚSTNANOST

Jako i v jiných zařízeních, došlo i zde v souvislosti s opuštěním původního areálu kláštera k radiální změně v pracovní náplni jednotlivých zaměstnanců. Na rozdíl od jiných zařízení v této studii však nedošlo v souvislosti s přechodem pracovníků do nových domácností klientek k významné obměně zaměstnanců. Dle vyjádření vedení organizace, zaměstnanci byli na změny připravováni postupně a dlouhodobě a pracovní kolektiv byl stabilizovaný. V souvislosti se změnou způsobu poskytování služby došlo „pouze“ k nárůstu počtu zaměstnanců v přímé péči. Zařízení se tak zařadilo mezi největší zaměstnavatele v mikroregionu.

Oproti původním podmínkám v klášteře, jsou dnes na zaměstnance kladeny vyšší nároky. Kromě samotného způsobu výkonu sociální práce a poskytování podpory klientům, musí zaměstnanec prokázat aktivní řídičské dovednosti a zvládat práci s PC. Vzájemná komunikace jednotlivých domácností s centrem probíhá přes Skype. Individuální plány klientů vyplňují zaměstnanci pouze elektronicky. Po nějaké době zaměstnanci sami poznali, že jde o daleko efektivnější způsoby vedení záznamů a komunikace. Ředitelka zařízení pozitivně hodnotí i růst sebevědomí na straně pracovníků vzhledem k užívání moderních komunikačních technologií.

V přímé práci zaměstnanců se do velké míry uplatňuje „samokontrola“. Výsledky práce jednotlivých pracovníků jsou v realitě přímo vidět. Zaměstnanci musí být samostatní ve své práci, poradit si s běžnými činnostmi jako v každé domácnosti a s problémy běžně nastávajícími.

Pro pracovníky představovala velkou výzvu nová oblast práce s rizikem, které je spojené s větší samostatností klientek a možností, že nastanou kritické či nebezpečné situace. Tuto oblast vnímala ředitelka organizace jako zdroj mnoha obav a otázek zaměstnanců (spojených se zodpovědností za klientky). Zařízení proto zavedlo co nejpřesnější předpisy, kterých je možno se v praxi držet. Tyto předpisy zohledňují a zahrnují postup práce s klientkami, prosazován je posun od jednání založeném na příkazech k jednání založeném na podpoře samostatnosti a vědomému plnění denních činností. Přesto je třeba s riziky vždy počítat podobně jako v běžném životě. Zaměstnanci tak vždy s každým klientem nacházejí situace, kdy nechávají klienta jednat samostatně a kdy je třeba naopak zasáhnout (probrat s klientem jeho situaci, chování apod.). Je jasné stanoveno, že zákaz je jako způsob řešení sice v určitých situacích přípustný, nicméně jde až o „poslední“ možnost.

K fluktuaci zaměstnanců v tomto zařízení v souvislosti se změnou v poskytování služby nedošlo, a to zejména díky dlouhodobým investicím do rozvoje lidských zdrojů. U nově přijímaných zaměstnanců dochází k velmi uváženému výběru, pracovník musí zvládat i náročné a složité situace, na které se nelze vždy připravit (mohou být i unikátní). Mezi jednotlivými provozy nedochází k preferenci zařazování zaměstnanců, kteří v zařízení pracovali před či po transformaci. Shodou okolností nejvyšší podíl zaměstnanců přijatých po transformaci vykazuje provoz v Českém Meziříčí.

V samotných Přepychách je starostou kladně hodnocen i přínos pro zaměstnanost v obci i okolí, většina zaměstnanců pochází z blízkého okolí obce, 3 zaměstnankyně žijí přímo v obci (pozn. autorů - ačkoliv je zjevné, že nejde o žádný determinující vliv na místní zaměstnanost).¹⁵

3.2.8. SOCIÁLNÍ VZTAHY V OBCI PO DEINSTITUCIONALIZACI

Velmi kladně je oboustranně hodnocena vzájemná spolupráce mezi klientkami (zařízení) a občany Přepych (obcí) v oblasti kulturních akcí. Starostové z menších obcí (Přepychy, Klášter n/D) se účastní sami akcí zařízení, naopak klientky i pracovníci a vedení organizace spolupracují na pořádání mnoha akcí obcí či spolků v obcích.

Podle ředitelky zařízení lze podobných akcí využívat k budování potřebných neformálních vztahů a vzájemné důvěry. Neformální vztahy a důvěra usnadňuje komunikaci při řešení spousty dalších záležitostí, vzájemnou ochotu pomoci si (obec i zařízení).

Velmi dobře je vedením organizace hodnoceno soužití klientek v Klášteře n/D s dalšími obyvateli. Demonstruje to příkladem, kdy na pohřbu jedné z klientek se sešla téměř celá ves. V obci žijí evangelíci a postupně došlo k navázání velmi přátelských vztahů mezi představiteli a členy církve a klientkami. Ty jsou účastny mnoha akcí, které členové církve pořádají.

V obci Přepychy klientky pomáhají při pořádání sportovních akcí na místním sportovišti – například při pořádání fotbalových utkání na místním fotbalovém hřišti mají klientky na starosti záchodky a pomáhají s občerstvením.

Z hlediska popsanych místních zkušeností autoři studie konstatují, že existuje celá řada „problémovějších“ sousedů, než jakými jsou klientky zařízení Dědina. V názorech občanů je zdůrazňován klid v okolí jejich bydliště, nedochází ke konfliktním situacím, vzájemnému rušení. Jako pojistka opět může zafungovat možnost případné korekce chování klientek ze strany pracovníků zařízení.

Pracovníci zařízení i představitelé obcí však mají zkušenost i s negativními reakcemi na příchod klientek „mezi normální lidi“. Podle ředitelky zařízení mohla být pravděpodobným důvodem negativní reakce v některých případech závist. Klientky žijí v nových pěkných domech, v nových domácnostech disponují novým a kvalitním vybavením, leckdy kvalitnějším než má řada obyvatel okolních domů. Navíc na malé vsi „si lidé vidí do talíře“. V reakcích některých občanů (zaznamenáno v Opočně) na nové domácnosti klientek bylo slyšet názor, že „pro takové jsou nové domy škoda, je to plýtvání penězi.“

I v obci Přepychy řešil starosta některé negativní reakce občanů související s příchodem klientek.

Při územním řízení při výstavbě druhého domku se projevila nevole a napětí mezi občany, kdy se k realizaci investiční akce povinně vyjadřovali z titulu sousedství. Od obyvatel okolních domků (odhad stáří této monofunkční zástavby činí 60 let) zaznívaly argumenty proti výstavbě tohoto domku, ve většině případů šlo – dle vyjádření starosty - o zástupné problémy (technického rázu). Pan starosta předpokládá, že v tomto případě šlo o obavy ze sousedství nových, možná jiných lidí, o kterých nevíme, „kdo a co jsou zač“.

¹⁵ Doplňující informace vztahující se k zaměstnanosti v zařízení obsahují např. následující analýzy:

Havrdová, Z., a kol. (2013): Průběh transformace ve vybraných zařízeních. Analýza transformace tří ústavních sociálních služeb pro osoby s postižením. MPSV, Praha, 111 s.

Z hlediska informovanosti obec Přepychy poskytuje prostor zařízení a jeho klientkám v místním periodiku, na místní veřejné ploše (nástěnka u obchodu), informace jsou běžně k dispozici u pana starosty či dalších zodpovědných osob, jak je běžné na vsích.

V každodenním životě obce nezaznamenali žádné problémy související s existencí domácností klientek ve vesnici. Klientky se běžně pohybují mezi obyvateli obce, znají se, zdraví se. Podle starosty v průběhu času úplně vymizely stížnosti či obavy (například obavy rodičů, jaký vliv bude mít kontakt s klientkami na jejich děti), které byly v praxi naprosto bezproblémovým soužitím samy od sebe rozptýleny.

V místním obchodě v Přepychách konstatují, že existence domácností klientek a jejich život v obci nezpůsobuje sebemenší problémy. Místní obchodnice vnímají přítomnost klientky jako naprostou samozřejmost v obci, v obchodě jsou brány jako běžní zákazníci, i když mají specifitější potřeby, resp. „trochu zvláštní chování“. Jsou však evidentně vítanými zákazníky.

3.2.9. NEPŘÍMÉ EKONOMICKÉ VLIVY

Pro realizaci transformačního projektu takového rozsahu (úplné opuštění původního areálu a zřízení zcela nových decentralizovaných kapacit), bylo nutné získat politickou podporu (zejména na úrovni zřizovatele, tedy na úrovni krajské samosprávy a na úrovni místních samospráv obcí). Pro vedení zařízení to znamenalo vyvinout vysokou míru aktivity směrem k nejrůznějším subjektům včetně politické reprezentace příslušných územněsprávních celků. Jednotlivé investiční akce pak byly realizovány samotnou organizací, zřizovatel, kraj, ponechal zařízení „volnou ruku“. Celá rozsáhlá akce trvala celkem 3 roky, jednotlivé domácnosti slouží pro cca 6 klientek.

Na základě zkušeností s malými obcemi a jejich velmi ceněnou spoluprací se snaží vedení organizace získávat nové pozemky v obcích této velikosti. Shánění vhodných pozemků naráží v praxi na mnohé problémy, např. v rozvojových územích územněplánovací dokumentace vymezuje příliš malé jednotlivé parcely a transformačním záměrům tak často brání různé administrativní překážky.

Při výstavbě nových domků v lokalitách zcela nově určených pro rodinnou zástavbu (tj. kde se vše staví na „zelené louce“) odpadá ze zkušenosti vedení organizace jeden problém – vyjednávání s vlastníky okolních pozemků, vzhledem k tomu, že tyto pozemky ještě nebývají ve vlastnictví konečných uživatelů.

Opatrovnictví klientek zajišťuje ze 75 % domovská obec (což pro starosty těchto obcí, kteří jsou bez administrativní základny, představuje náročný úkol). Zařízení proto poskytuje těmto starostům významnou podporu¹⁶. Dle vyjádření starosty obce Přepychy¹⁷, opatrovnictví u klientek Domova Dědina pro něj není problematické. V obci žijí jiní občané s omezenou právní způsobilostí, kteří by se dali označit za osoby společensky nepřizpůsobené, a ti jsou pro něho na výkon opatrovnictví daleko komplikovanější.

V souvislosti s vybudováním nového bydlení pro klientky v Přepychách došlo k nutnosti realizovat nové infrastrukturní investice – bezbariérové chodníky, komunikace aj. Obec by v tomto ocenila větší podporu od kraje, která byla přislíbena, v praxi se však nerealizovala.

3.2.10. PŘEDSTAVY O BUDOUCÍM SPOLEČNÉM ŽIVOTĚ V KOMUNITĚ

U klientek dochází postupem času k vývoji - na jedné straně k negativnímu v důsledku věku, na druhé straně se v řadě případů velmi dobře adaptovaly a mohly přejít do služeb (resp. domácnosti) s menší mírou podpory.

---

¹⁶ Sociální pracovnice zařízení například zajišťují veškerou potřebnou administrativní agendu, při vyřizování náležitostí jsou starostům k dispozici.

¹⁷ Starosta uvolněný pro výkon své funkce, má letité zkušenosti s touto funkcí (více jak 20 let ve funkci starosty)

Vedení organizace se snaží tyto změny (posun klientek v adaptaci na běžné podmínky či naopak ztráta některých schopností v důsledku stárnutí) ve vývoji klientek hodnotit. Vyhodnocování probíhá na základě metodiky MPSV, problém spočívá v tom, že hodnocení není možné realizovat v období těsně po a před změnou v poskytování služby. Největší kvalitativní posun spatřují v zařízení ve skutečnosti, že klientky tráví největší část svého času péčí o společnou domácnost, zajištěním jejího chodu. To v původním zařízení z provozně-technických důvodů nebylo možné.

Dnes v běžném životě klientky využívají rutinně hromadnou dopravu¹⁸. V řadě případů došlo k velkému osamostatnění klientek, mnoho činností zvládají samy, opouštějí bydliště, dojíždějí za prací (například do tréninkové kavárny v Rychnově n/K) a samy se zase vracejí (oproti stavu v minulosti, kdy „nepřekročily hlavní bránu kláštera“). Klientky také běžně využívají telefony, pokud by se něco stalo, mohou si zavolat pomoc.

3.2.11. SHRNUÍ PŘÍPADOVÉ STUDIE

Tato podkapitola obsahuje také zhodnocení nároků, přínosů a možností rozvoje místní „infrastruktury“

Na základě získaných zkušeností autoři konstatují, že v obci jako jsou Přepychy, občany spíše trápí jiné problémy (správně řečeno trápí je problémy opravdové), než je sousedství s domácnostmi klientů. Jde o potíže v soužití s některými občany (sociálně vyloučení), dluhové problémy a exekuce majetku. Jako v každé obci se objevují také běžné sousedské problémy v soužití, majetkové a podobné spory.

Decentralizací zařízení došlo opět k disperzi vlivů a jevů na daleko větší území, které bylo v minulosti (nadneseně) ohraničeno branou ústavu. Nyní dochází k daleko většímu množství vzájemných interakcí klientek s okolím. Bydlení jednotlivých domácností v mnohem větším prostoru působí v lokalitě daleko přirozeněji a dává vůbec možnost vzniku běžných vztahů, kontaktů a kontraktů, které odpovídají situacím běžného života v přirozeném prostředí.

Samotný výkon sociální práce se v zařízení od základů proměnil. Samostatnost klientek, samostatnost jednotlivých pracovníků i provozů dává příležitost „násobit“ intenzitu kontaktů s vnějším prostředím. Možnost přizpůsobit charakter jednotlivých provozů situaci a charakteru života v dané lokalitě opět zvyšuje příležitost pro dosažení běžného způsobu života klientek.

V případě Domova Dědina došlo k významnému partnerství mezi samotným zařízením a obcemi, na jejichž území jsou lokalizovány jednotlivé provozy. Partnerský vztah se starosty i mnoha občany jednotlivých obcí dávají předpoklad pro úspěšnou adaptaci klientek, prostor pro další spolupráci, což jsou dopady obtížně vyčíslitelné. Klíčové je ale zejména to, že lze „normální život klientek sledovat na vlastní oči“ nejen při volnočasových, kulturních či jiných akcích.

Co se týká zaměstnanosti, nelze konstatovat, že by šlo o určující faktor pro lokalitu, nicméně drobným způsobem existence zařízení k zaměstnanosti v mikroregionu přispívá. V souvislosti s deinstitucionalizačním procesem došlo k nárůstu počtu zaměstnanců (v části přímé práce). Zároveň lze pozitivně hodnotit fakt, že došlo k růstu požadavků na kvalitu těchto zaměstnanců, a skutečnost, že tyto zaměstnance zařízení v oblasti neustále nachází.

Podobně je to s vlivem na místní ekonomiku, který lze sice považovat za marginální, nicméně decentralizovaným nákupem některých potravin a dalšího zboží stejně jako „utrácením“ drobných financí samotných klientek lze alespoň drobným způsobem podpořit místní podnikatele.

Velkým přínosem pro obce je příspěvek ke společenskému životu v obcích, kde žijí. Klientky pomáhají s řadou činností při pořádání akcí, některé akce pro občany pořádá samo zařízení či jednotlivé jeho provozy, některé akce zase obce, či spolky v těchto obcích.

¹⁸ Dle názoru autorů v tom pomáhá dobré řešení integrované dopravy v Královéhradeckém kraji.

Opomenout nelze ani vliv společného soužití na změny postojů a předsudků mezi lidmi. Lidé v okolí vidí, že klientky jsou v podstatě normální, žijí normální život, mají normální potřeby a pro ně samotné či jejich děti nepředstavují žádné riziko.

Velkým přínosem, možná spíše předpokladem pro deinstitucionalizaci, je angažovanost politických reprezentantů obcí (zejména těch menších). Autoři studie soudí, že tito představitelé vnímají současnost a problémy ve svých obcích v širších souvislostech a dlouhodobějším horizontu (nikoli pouze „vize“ jednoho volebního období).

Celkově lze i v rozměrech malé obce, jakým byl příklad Přepych, konstatovat, že příchod klientek s mentálním či kombinovaným handicapem neznamena pro danou lokalitu explicitní a jednoznačné výhody či nevýhody. Situaci příchodu klientek do obce si dovoluji autoři vidět analogicky se situací, kdy se přistěhují jakýkoliv „normální“ lidé (pokud nejde o skupiny obyvatel s extrémními projevy chování).

3.3. Svitavy, Domov na rozcestí

3.3.1. POLOHA

Město Svitavy leží na pomezí Čech a Moravy, napůl cesty mezi Brnem, Olomoucí a Pardubicemi, vše ve vzdálenosti cca 80-100 km. Bývalé okresní město leží na silniční a železniční křižovatce, v jiných ohledech je součástí rozsáhlejších oblastí tzv. vnitřní periferie „českomoravského“ prostoru. V bližším okolí (okolo 20-30 km) se nacházejí další regionální centra jako Ústí n/O, Litomyšl, Česká Třebová či Polička. Z fyzickogeografického hlediska se lokalita nachází na okraji Východočeské křídové tabule, v místech, kde řeka Svitava vtéká do svého zaříznutého údolí.

Z hlediska polohy lze oblast Svitav a jejich regionu považovat spíše za méně exponovanou. Vzdálenost jádrových oblastí však do jisté míry relativizuje lokalizace v blízkosti významných dopravních tras a uzlů, železničních i silničních, a tím i daleko lepší dopravní dostupnost zejména centra regionu.

Významné dopravní a železniční stavby (silnice č. 43, trať Brno – Česká Třebová, blízkost křižovatky silnic č. 43 a č. 35 a železniční uzel v České Třebové, dále také silnice č. 34) ovlivňují nadprůměrnou dostupnost okolních regionů a jádrových oblastí. V rámci regionu pak je spojení usnadněno právě v oblasti uvedených dopravních a rozvojových os regionu, což může usnadnit úlohu lokální dopravy, již tak zbývá menší území okrajových oblastí k pokrytí.

3.3.2. OBYVATELSTVO

Ve městě Svitavy (a sídlech spadajících do hranic obce) žilo ke konci minulého roku více než 17 000 obyvatel, což je na úrovni řady jiných bývalých okresních měst (např. Jičína), spíše však menší velikosti. S ohledem na to, že k transformaci sledovaného zařízení dochází pouze v hranicích města Svitavy, nebudeme ani zde podrobněji sledovat další územní jednotky. Vlastní správní obvod ORP Svitavy čítá přibližně 31 000 obyvatel, přičemž společně s Březovou n/S tyto městské obce představují 60 % obyvatel regionu, který je považován v krajském srovnání za poměrně věkově starší a s vyšším zastoupením bytů v bytových domech a také nižším podílem neobydlených domů (z hlediska sídelní struktury).

Co se týká měny obyvatelstva, dochází ve Svitavách v posledním období k mírnému poklesu počtu obyvatel, což je dáno vyšším počtem vystěhovalých obyvatel než přistěhovalých, celkové saldo se pohybuje okolo 30 osob. Naopak přirozená měna vykazuje v současnosti neutrální charakteristiky (v posledním roce došlo k přírůstku o 3 obyvatele).

Z hlediska věkové struktury samotné město vykazuje relativně vyrovnaný podíl obyvatel ve věku do 15 let a nad 65 let s poněkud vyšším počtem obyvatel seniorského věku.

3.3.3. EKONOMICKÁ STRUKTURA A VYBAVENOST¹⁹

Město Svitavy disponuje relativně diverzifikovanou strukturou ekonomických subjektů v sekundě a terciéru, ve městě se nalézá více než 3600 ekonomických subjektů, z toho asi 2500 živnostníků, desítky akciových a obchodních společností. Zastoupena je řada průmyslových oborů (v regionu byla tradiční základna textilního průmyslu), dopravních a stavebních firem, několik desítek subjektů pohybujících se v oblasti priméru. Terciér pak zastupuje široká škála nejrůznějších oborů včetně veřejného sektoru, jak je běžné u měst velikosti Svitav a center menších regionů.

Jako adekvátní lze hodnotit také vybavenost města z dalších hledisek, včetně nemocnice, dalších zdravotnických zařízení, školství (gymnázium, další střední školy), sportu, kultury či sociálních služeb.

¹⁹ Informace v této kapitole jsou zpracovány s využitím dat a informací Českého statistického úřadu (ČSÚ), veškeré uvedené názvy a termíny vycházejí z terminologie ČSÚ a to na základě číselníků.

3.3.4. ZAMĚSTNANOST

Pardubický kraj náleží v republikovém ohledu v oblasti nezaměstnanosti k těm s podprůměrnou nezaměstnaností, nejvyšší míru nezaměstnanosti však zaznamenává území bývalého okresu Svitavy s nejperifernější polohou (cca 10 % v roce 2012). V kontextu vývoje na území celé republiky se však jedná jen o relativně mírně nadprůměrné údaje.

Území správního obvodu ORP Svitavy vykazuje poněkud vyšší (nadprůměrnou) nezaměstnanost, jejíž míra se v období nástupu ekonomické krize po roce 2008 vyšplhala z cca 9 na více než 14 % v roce 2010, v následujících letech došlo opět k mírnému poklesu nad 10 %.

Největší společnosti z hlediska zaměstnanosti na území správního obvodu ORP Svitavy jsou uvedeny v následující tabulce:

firma	počet zaměstnanců	obor
Ravensburger Karton s.r.o.	500 - 999	Výroba her a hraček
SVITAP J. H. J. spol. s r. o.	500 - 999	Výroba ostatních technických a průmyslových textilií
Svitavská nemocnice, a.s.	500 - 999	Ústavní zdravotní péče
Litomyšlská nemocnice, a.s.	500 - 999	Ústavní zdravotní péče
SAINT-GOBAIN ADFORS CZ s.r.o.	1000 - 1499	Výroba skleněných vláken

3.3.5. LOKALIZACE ZAŘÍZENÍ A JEHO JEDNOTLIVÝCH ČÁSTÍ

Domov na rozcestí disponuje hlavní budovou, ve které bylo a je umístěno samotné zařízení. V současné době zde žijí klienti zejména s vyšší mírou podpory. Je zde také lokalizováno administrativní centrum zařízení. Polovina zařízení byla v posledních letech uvolněna v souvislosti s transformací zařízení a předána městu Svitavy, které zde zřídilo sociální službu domov pro seniory.

Uvedená budova se nachází v centru města, přímo na hlavní silnici průjezdu městem, v blízkosti městského úřadu a v docházkové vzdálenosti od místního náměstí, v blízkosti dalších subjektů občanské vybavenosti a také dalších návazných služeb.

V současnosti zařízení využívá ještě „vilu“, kde bylo zřízeno první chráněné bydlení, a dále řadu nájemních bytů rozmístěných po městě a to ve dvou hlavních lokalitách. Klienti v těchto lokalitách žijí v samostatných bytech mezi ostatními obyvateli města za podpory pracovníků zařízení. V podobné cestě hodlá zařízení pokračovat s tím, že centrum a zázemí organizace bude zachováno v původní budově.

V zařízení došlo k zahájení procesu transformace před zřízením Národního centra (mimo aktivity projektu MPSV). V roce 2004 bylo pro část klientů zřízeno chráněné bydlení. Hlavní popud přišel, když z města Svitavy zazněl požadavek na uvolnění poloviny zařízení pro účely zřízení domova pro seniory. V roce 2008 došlo k rozšíření původního chráněného bydlení, poté v roce 2010 v důsledku výše uvedeného se odstěhovalo na 50 klientů do jiných bytů.

Naopak oproti zvyklostem a zkušenostem z jiných zařízení došlo ve „staré“ budově k navýšení počtu lůžek v jednotlivých pokojích a to ze dvou na tři. Důvodem byl propad financování (málo klientů v hlavní budově, nízký výběr příspěvku na péči od klientů chráněného bydlení). Tímto opatřením byl propad ve financování zastaven a zajištěna stabilita organizace a to i za cenu, že někteří klienti pocítili snížený standard bydlení.

3.3.6. SOCIOEKONOMICKÉ VZTAHY

Organizace se při zřizování nových domácností vydala cestou pronájmu bytů od soukromých osob, které jsou nyní rozmístěny po celém městě. Zpočátku hledali byty v sousedství „vily“ (chráněné bydlení) na základě spíše neformálních vztahů a známostí. Postupně se však pověst zařízení vyvinula a v současné době dostává zařízení nabídky na byty, aniž by samo muselo aktivně hledat. Na trhu s realitami se velmi rychle „roznese“ informace, že krajské zařízení je v dnešní době v podstatě maximálně solventní zákazník, se kterým nejsou problémy.

Dnes za vedením zařízení přicházejí sami vlastníci bytů s nabídkami na pronajmutí bytů. Hlavním důvodem je serióznost a korektní chování organizace, ale také bezproblémovost samotných klientů zařízení. Z původních 136 klientů má nyní zařízení 105 klientů²⁰, kteří jsou rovnoměrně rozděleni mezi chráněné byty a domov.

Kromě jiného pro zařízení představují nájemní byty výhodu z hlediska flexibility - v případě změny stavu klientů není problém nájemní smlouvu vypovědět či si poplatit vhodnější byt stejně jako jiní aktéři trhu s nemovitostmi.

Klienti v bytech (služba chráněné bydlení) si zajišťují stravu sami, z „vily“ docházejí do zařízení. Ostatní záležitosti si zařizují v domácnostech samostatně. Nákupy běžného zboží (drogerie, úklid) jsou z ekonomických důvodů zajišťovány centrálně. V domácnostech si dělají plány na vaření, zcela individuálně podle domácností, z centra jim není nařizováno v tomto ohledu nic. Kuchyně zůstala zachována, objem obědů zůstal zachován díky strážníkům zvenčí, došlo k racionalizaci provozu (o 0,5 úvazek) a rozšíření nabídky jídel. Nákupy si klienti v bytech zařizují sami, mají určen limit, po týdnu dochází k zúčtování. Nákupy realizují ve svém okolí, podle jeho možností a vybavení.

3.3.7. VLIV NA ZAMĚSTNANOST

V zařízení došlo ke snížení počtu zaměstnanců o 5 osob, na dnešní úroveň 80 zaměstnanců. Odešli dva pracovníci údržby, resp. úklidu a další pracovníci v přímé péči. Díky existenci chráněných bytů a zkušeností zaměstnanců s prací ve „vile“ nedošlo k náhlé změně. Pracovní náplně a jednotlivé činnosti jsou popsány a známy. Ten samý postup probíhal při zřizování prvních bytů.

Výběr zaměstnanců do jednotlivých provozů proběhl na základě dobrovolné volby. Jako v dalších zařízeních bylo vedením organizace zdůrazněno, že pracovníkům vzrostla zodpovědnost, na jejich práci je vidět, nemohou se schovat za anonymitu ústavu. Někteří pracovníci také až v chráněném bydlení zjistili, že na nový způsob práce nemají schopnosti. V takovém případě se vrátili zpět do domovského zařízení.

Pracovníci v bytech nemají jasné přestávky či pauzy na oběd, je třeba řešit operativně, kde je možná zastupitelnost. Pracovníci nemají jiné sociální zázemí v bytech než klienti (stejný záchod), tráví volný čas (přestávky) společně s klienty. Tyto skutečnosti byly u některých pracovníků předmětem stížností a velké nelibosti.

Podle vedení organizace je ze strany klientů zřetelná snaha o zajištění si či podporu při zajištění více či méně pravidelného zaměstnání. U klientů jde o klíčový problém. V současnosti jsou klienti zaměstnání jednak v provozu samotného zařízení, někteří také dojíždějí pracovat do sousedního zařízení v Anenské studánce. Několik klientů je zaměstnáno v soukromé firmě. Aktuálně začíná 6 klientů pracovat v novém soukromém provozu. Zaměstnání naleznou klienti také v kavárně a pražírně – sociálně terapeutická dílna.

---

²⁰ 57 v DOZP, 48 v CHB

3.3.8. SOCIÁLNÍ VZTAHY V OBCI PO DEINSTITUCIONALIZACI

Z počátku se v nových domácnostech (chráněné byty v běžné zástavbě), resp. v jejich sousedství vyskytovaly obavy sousedů z nových nájemníků. Tyto obavy souvisely s chováním klientů a byly vyvráceny přítomností sociálních pracovníků a možnostmi korekce případného konfliktního chování klientů jejich prostřednictvím. Nyní se již s obdobnými obavami zařízení neseťkává.

Druhý typ obav sousedů se týkal bezpečnosti (např. obavy ze založení požáru, úniku plynu, apod.). V zařízení brali tyto obavy velmi vážně, přestože jsou si vědomi, že nelze nikdy úplně tato rizika vyloučit (ostatně jako v běžné populaci). Opatřeními ze strany vedení i zaměstnanců organizace (např. pravidelná kontrola pračky jako prevence před vytopením sousedů, odpojené plynové sporáky v bytech chráněného bydlení) bylo učiněno maximum pro minimalizaci těchto rizik a zároveň uklidnění obav sousedů v domech.

Klienti, zejména chráněného bydlení, vedou aktivní kulturní život a provozují řadu volnočasových aktivit. Pro chod jednotlivých domácností je opět důležité nastavit jasná pravidla pro chování klientů, týkající se například návratů z akcí apod. Jak bylo již vícekrát zmíněno, s nabytí svobodou přichází také zodpovědnost vůči vlastní osobě i ostatním spolubydlícím, a s tou se klienti také postupně učí „zacházet“.

S opatrovnictvím ve městě žádný problém nenastal. Sociální odbor dle vyjádření jejich pracovníků disponuje nezbytnými kapacitami i kompetencemi k výkonu těchto činností. Navíc, transformace, přechod klientů do jiné formy poskytování služby nebyl důvodem ke změně opatrovníka (v případě, že jím již dříve byli pracovníci města). Opatrovnice z Městského úřadu má se spoluprací se zařízením velice dobré zkušenosti, oba subjekty dlouhodobě spolupracují. O své klienty se aktivně zajímá, vždy s ní byla ze strany zařízení konzultována změna poskytování služby u konkrétních klientů.

Klienti zařízení jsou běžnou součástí města Svitav (a bylo tomu tak i před započítáním procesu transformace), vzhledem k umístění hlavní budovy se klienti vždy běžně pohybovali po městě. Dle vyjádření místních studentek, klienti jsou „hodní a neškodní“. Usmívají se, zdraví, vždy se hlásí. Potkávají je při cestování i běžně po městě.

3.3.9. NEPŘÍMÉ EKONOMICKÉ VLIVY

V organizaci se vaří centrálně, v bytech z bezpečnostních důvodů (či rozptýlení vzniklých obav) není zapojen plynový sporák.

Občas se stávají nehody, jako v běžných domácnostech, praskne voda. Poté, co praskla hadice na pračce, vytekla voda a vytopila sousedy, zavedlo zařízení do praxe bezpečnostní opatření – sociální pracovník pravidelně hadici před odchodem kontroluje. Pokud již podobná nehoda nastane, pak alespoň má demonstrační účinek – v tomto případě na klienty, kteří se mohou řádně poučit. Někteří z nich takové věci také nikdy neviděli. Mohou si tak názorně uvědomit zodpovědnost, kterou společně se svobodou získávají.

Z hlediska dopravy či dostupnosti není v tomto ohledu pro klienty a zaměstnance velká změna oproti původnímu pobytu v hlavní budově. Všechny provozy jsou lokalizovány v docházkové vzdálenosti od centra města. Pokud se klienti potřebují dopravit za některými dalšími aktivitami (např. zaměstnáním), běžně využívají autobusovou či vlakovou dopravu.

3.3.10. PŘEDSTAVY O BUDOUCÍM SPOLEČNÉM ŽIVOTĚ V KOMUNITĚ

Organizace systematicky dbá na to, aby se ihned řešili případné a jakékoliv problémy v soužití klientů se svými sousedy. V jednom z případů, si paní stěžovala na hluk a hádky klientek. Bylo zjištěno, že tyto klientky opravdu mají vzájemné spory, proto byly rozděleny, jedna z nich se přestěhovala a problém byl vyřešen. Tento přístup hodlá zařízení uplatňovat i nadále.

Klienti odcházejí do různých typů bydlení, někteří (zejména ti s nejvyšší mírou podpory) však zůstávají v zařízení původním. Klienti, kteří již odešli, zpravidla neměli obtíže přejít do domácností. U některých klientů však nebyla situace tak jednoduchá, muselo dojít k přípravě, aby byla ulehčena či umožněna jejich následná adaptace. Specifickou skupinou klientů jsou klienti jiné cílové skupiny, např. klienti se schizofrenií. Dílem se situací těchto klientů daří řešit spoluprací s dalšími sousedními zařízeními, výměnami klientů, např. 12 klientů změnilo zařízení mezi Svitavami a Anenskou studánkou. Přesto byly zaznamenány případy jednotlivých klientů, kteří se stěhování bránili či jej nebyli schopni „ustát“. Jedním z řešení byl návrat do původní budovy, jiným pak změna ústavního zařízení, např. zmíněná Anenská studánka.

Organizace vnímá také potřeby lidí mimo zařízení. V rámci následných a aktivizačních služeb poskytují služby také dalším občanům města, kteří např. bydlí ve svém domově a ambulantně docházejí do služeb. Cílem je opět aktivizace těchto lidí, nejlépe pak prostřednictvím zaměstnání. V tomto ohledu spolupracuje organizace s městem Svitavy a koordinují své činnosti.

Na úrovni města i organizace jsou v současné době formulovány záměry na další spolupráci. Je zaměřena zejména na klienty mimo služby organizace. Nabízí se součinnost s centrem denních služeb, provázání nabídky služeb s cílem preventivně řešit možné budoucí situace klientů v domácí péči poté, co by se z jakéhokoliv důvodu jejich pečující osoby o tyto klienty nemohly postarat. Zároveň organizace představuje jistotu pro ty lidi, kteří žijí ve svých domovech, vědí, že pokud by se „něco“ stalo, mají se na koho obrátit, a ten jim může poskytnout účinnou podporu.

Organizace neustále navazuje na tradici existence zařízení ve městě, kde je provozováno více než 60 let. Veřejnost se účastní akcí organizace, naopak klienti participují na akcích jiných subjektů (např. i mateřského centra a naopak). Vedení organizace tak vnímá důležitost vztahů s veřejností a neustále o jeho kvalitu dbá.

3.3.11. SHRNUTÍ PŘÍPADOVÉ STUDIE

Tato podkapitola obsahuje také zhodnocení nároků, přínosů a možností rozvoje místní „infrastruktury“

Ve shrnutí této případové studie se kromě závěrů více či méně podobných předchozím „případům“ zaměříme na postižení rozdílů mezi obcemi či malými městy a větším městem velikosti okresního města a to z hlediska možného sledování dopadů transformace zařízení do svého okolí.

Také v tomto zařízení došlo ke změně ve způsobu poskytování služby, ač tato změna byla postupnější než v předchozích sledovaných zařízeních. Některé části zařízení navíc zůstaly v původní formě poskytování. Přesto i zde lze konstatovat (a jednoznačně to vyplývá z rozhovoru s vedením organizace), že došlo k velkému posunu v kvalitativních nárocích na výkon sociální práce, většímu přesunu kompetencí směrem k jednotlivým vedoucím dílčích provozů i v samotných zodpovědnostech konkrétních pracovníků.

Podobně dochází ke změnám ve zvycích a způsobech chování klientů. Klienti získali v nových domácnostech nově nabyté svobody, kterých využívají, musejí však také nést svůj díl odpovědnosti jak v domácnosti, tak ve vztazích ke svému okolí.

I na úrovni středně velkého města lze konstatovat, že došlo k „rozptýlení“ lidí s mentálním postižením po větším území města. V jedné lokalitě (centru organizace) tak došlo k mírnému snížení náročnosti jeho provozu s ohledem na dopady v území, které je kompenzováno především skutečností, že „starý“ domov nebyl opuštěn a navíc v sousedství přibyl další domov, pro seniory. Obyvatelé nových domácností jsou však „rozloženi“ ve větším území po celém městě, což dává prostor pro jejich „normální“ život.

Organizace, podobně jako předchozí, platí pro své okolí za mimořádně seriózního a korektního partnera v obchodních i jiných vztazích, významně působí na trhu s realitami. Deinstitucionalizace zintenzivnila

a diverzifikovala vztahy organizace i klientů samotných s okolím, jiným způsobem se zajišťují denní nákupy, nákupy spotřebního zboží, nové domácnosti výrazně méně potřebují či vůbec nepotřebují centrální zázemí organizace.

V novém způsobu života je zároveň akcentována nezbytnost nalezení a podpory v zaměstnávání klientů v produktivním věku a to buď na běžném trhu práce či s určitou mírou podpory pro klienty s většími handicapy. Tento aspekt si vedení organizace uvědomuje a představuje pro něj nyní jeden z hlavních cílů v dalším rozvoji zařízení. To je vedeno i vědomím, že pro vztahy s občany (včetně sousedů) může být přítěžujícím faktorem nedostatek aktivit některých klientů v průběhu dne, které může vést i k některým projevům chování, jež je hůře vnímáno svým okolím.

Obdobně jako v předchozích případech, vlivy na zaměstnanost a ekonomické vztahy ve městě jsou marginální. Ve městě takové velikosti, jako jsou Svitavy, navíc není možné kvantifikovat ani dopady existence samotného stále rozsáhlého areálu centra organizace, zvláště je-li lokalizováno prakticky v centru města na hlavní komunikaci skrz město. Opět je možno potvrdit předpoklad, totiž že vliv přestěhování cca 50 lidí s handicapem z ústavu do nových domácností a jejich „rozptýlení“ po celém městě má podobný dopad jako přestěhování jakýchkoliv jiných 50 lidí do tak velkého města.

Klienti ve městě typu Svitavy mohou využívat veškerou infrastrukturu města a navazovat intenzivnější kontakty. Organizace má k dispozici větší trh práce (může tak vybírat lépe své nové pracovníky), také trh s bydlením, výběr zboží apod. je nepochybně větší než na obcích či menších městech.

Jedním z klíčových potenciálních dopadů do reality v regionu pak jsou především „měkké“ přínosy. To znamená kultivace okolního prostředí dobrou činností samotné organizace, budování dobrých vztahů, dojednávání oboustranně výhodných kontraktů apod.

3.4. Opava, Marianum

3.4.1. POLOHA

Město Opava leží na okraji Slezské pánve v Moravskoslezském kraji, na okraji hustě osídlené konurbace²¹ Ostravska. Tato exponovaná poloha je do značné míry „vyvážena“ strukturálním postižením celé oblasti dané „polistopadovou“ konverzí těžebního sektoru a těžkého průmyslu. Na druhou stranu, oblasti na okrajích uvedené konurbace představují rozvojovou příležitost pro ekonomické aktivity. Je zde k dispozici nenarušený prostor vhodný pro rozvoj ekonomických aktivit, velmi blízký a početný trh (téměř 2 miliony obyvatel Moravskoslezského kraje, samotná Ostravská konurbace čítá cca 1 milion obyvatel, záleží však na šíři jejího vymezení).

Další výhodou představuje relativně hustá síť infrastruktury a vysoká míra interakcí na tak hustě osídleném území. Nevýhodou se naopak zdá sousedství venkovských, ekonomicky nepřilíš vyvinutých oblastí, relativní střeť exponovaných, ale strukturálně postižených oblastí Ostravské konurbace a marginálních regionů Nízkého Jeseníku a Podjesenicka, kde se nachází periferní venkovské oblasti, stejně jako konverzí průmyslových aktivit postižené regiony, jakým může být např. Krnovsko.

V oblasti dopravy lze konstatovat, že s výjimkou chybějícího víceproudového napojení Opavy na Ostravskou konurbaci je k dispozici potřebná infrastruktura při vědomí základního omezení celého regionu, které představuje nevýhodná horizontální geografická poloha (tzn. západovýchodní gradient velmi vnímaný zejména v oblasti přílivu přímých zahraničních investic).

Obec Jakartovice, resp. její část Deštné, leží ve vzdálenosti cca 20 km od Opavy směrem na jihozápad, na silnici č. 46 spojující Opavu se Šternberkem a Olomoucí v oblasti Nízkého Jeseníku. Z důvodu polohy v blízkosti dopravní spojnice takového významu existuje uspokojující spojení obce s centrem regionu.

3.4.2. OBYVATELSTVO

Ve městě Opava žije přibližně 58 000 obyvatel, čímž převyšuje např. Karlovy Vary jako krajské město. V posledním období počet obyvatel města ubývá a to zejména v důsledku migrace, migrační saldo činí cca 400 osob ročně, tedy necelých 1 % obyvatel. Z hlediska přirozené změny dochází spíše ke stagnaci počtu obyvatel, v uplynulém roce byl zaznamenán mírný pokles o několik desítek obyvatel. Samotné město se vyznačuje nižším počtem bytů v panelových domech ve srovnání zejména s městy v Ostravské konurbaci, za což vděčí také daleko většímu podílu domů pocházejících z předválečného období. Město také neprošlo tolik bouřlivým vývojem v poválečném období.

Z hlediska věkové struktury ve městě převažuje obyvatelstvo v seniorském věku nad dětskou populací do 15 let a to celkem asi o 10 % jejich celkového počtu. Tento údaj koresponduje také s vyšší mírou emigrace obyvatel z města, jedná se tedy o město s relativně starším obyvatelstvem (na území Moravskoslezského kraje však ve srovnání s ostatními městy kraje vychází „lépe“).

Obec Jakartovice, jejíž součástí je Deštné, kde žije v chráněných bytech významná část klientů Mariana, má celkem 1111 obyvatel, část obce Deštné disponuje cca 1/3 obyvatel celé obce.

3.4.3. EKONOMICKÁ STRUKTURA A VYBAVENOST²²

Z hlediska ekonomické struktury disponuje město Opava diverzifikovaným spektrem nejrůznějších subjektů, s ohledem na význam města a jeho velikost jsou zde lokalizovány subjekty terciéru ve větším rozsahu a to včetně tzv. progresivního terciéru. To samé lze konstatovat také o vybavenosti města dalšími službami, od školství (Slezská

²¹ Konurbace znamená územní seskupení dvou a více měst či míst, které se vzájemně doplňují.

²² Informace v této kapitole jsou zpracovány s využitím dat a informací Českého statistického úřadu (ČSÚ), veškeré uvedené názvy a termíny vycházejí z terminologie ČSÚ a to na základě číselníků.

universita), zdravotnictví, síť maloobchodu až po širokou a diverzifikovanou síť sociálních služeb včetně organizací, které působí jako partneři (či návazné služby) pro Marianum. Existuje zde tímto potenciál pro navazování různých vztahů s různými dalšími subjekty.

V Jakartovicích naproti tomu nalezneme asi 139 ekonomických subjektů (tj. přibližně stejný počet jako v populačně polovičních Přepychách). Nejvyšší zastoupení zde mají zemědělské subjekty, dále pak průmysl a stavebnictví. Občanská vybavenost pak s ohledem na velikost obce není příliš rozsáhlá – lékařská ambulance pro více oborů, mateřská škola, několik sportovišť a kulturních objektů včetně galerie.

V každé části obce je v provozu hostinec a prodejna smíšeného zboží. Ve všech částech obce je obecní vodovod a místní části jsou plynofikovány.

3.4.4. ZAMĚSTNANOST

Míra nezaměstnanosti v okrese Opava se v současnosti pohybuje okolo 10% a převyšuje tak národní průměr. Z hlediska Moravskoslezského kraje však dosahuje podprůměrných hodnot (nižších již dosahuje jen Frýdeckomístecko).

Opava disponuje celou řadou zaměstnavatelů, mezi významné patří také veřejný sektor.

Největší firmy v Jakartovicích jsou JAKARTA s.r.o. Jakartovice, PLONK s.r.o. Jakartovice, LOGO trading a.s. Jakartovice.

3.4.5. LOKALIZACE ZAŘÍZENÍ A JEHO JEDNOTLIVÝCH ČÁSTÍ

Samotná historická budova Mariana se nachází v docházkové vzdálenosti jižně od centra města Opava, v převážně obytné čtvrti, celý areál je ve vlastnictví církevní organizace. Tato budova slouží jako domov pro část klientů, kteří se zatím neodstěhovali do nových domácností, a administrativní zázemí pro celou organizaci (kanceláře, kuchyň apod.). Organizace v současnosti hledá nové zázemí pro poskytování svých služeb s ohledem na očekávané ukončení smluvních vztahů s pronajímatelem a také s ohledem na budoucí směřování poskytovaných služeb v co nejpřirozenějším prostředí z hlediska klienta.

Jednotlivé domy v Opavě, kde jsou nyní poskytovány služby mimo hlavní budovu, jsou v současnosti lokalizovány zpravidla v typické městské zástavbě (např. v ulici Čajkovského, Dostojevského, části města Kylešovice, apod.). Služba podpora samostatného bydlení je poskytována v činžovním domě, chráněný byt ve vilové čtvrti (příp. se zde nacházejí řadové domky), dvojdomek pro další klienty (služba domov pro osoby se zdravotním postižením) pak je situován v oblasti nové vilové zástavby (kde stále dochází k výstavbě dalších domů v nejbližším okolí samotného dvojdomku).

Zařízení plánuje a postupně zřizuje jednotlivé domácnosti pro své klienty v dalších lokalitách a to jak v centru města, tak v okolních vsích (ať již v hranicích statutárního města Opava či za nimi).

V části obce Jakartovice - Deštné je zařízení umístěno v jižní, okrajové části obce. Jde o vícepodlažní domy s vlastním zázemím včetně kuchyně. Lokalita představuje cíp vsi táhnoucí se podle potoka na hranici intravilánu.

Jedním z klíčových impulsů pro zahájení transformačních kroků byl přístup Moravskoslezského kraje, kdy kraj přijal strategii pro transformaci svých příspěvkových organizací (ústavů) a začal od ředitelů těchto organizací vyžadovat příslušné kroky. Nejprve měli ředitelé zařízení zpracovat koncepci dalšího rozvoje svých organizací. Na základě těchto plánů byla vybrána první zařízení pro transformaci, mj. i Marianum. Organizace definovala své cíle hlavně snížením počtu klientů a také zřízením nové lokality pro chráněné bydlení klientů v Jakartovicích – část obce Deštné.

3.4.6. SOCIOEKONOMICKÉ VZTAHY

V chráněném bydlení v Deštném byla jako součást služby zřízena kuchyň²³, která funguje pro klienty zařízení a v rámci hospodářské činnosti nabízí stravování i pro okolní firmy. Místní obchod je využíván spíše okrajově, na velké nákupy jezdí klienti do města (s doprovodem), takový nákup je vyjde levněji. Nákupy, podobně jako jinde, se plánují s podporou pracovníků organizace, podle plánů snídaní a večeří se pořizují příslušné potraviny.

Řada klientů z nových domácností situovaných v Opavě chodí pracovat do centra zařízení (historické budovy Mariána), např. do provozu kuchyně, kdy jsou zaměstnání zpravidla na dohody o provedení práce. Obecně ale není snadné pomoci klientům najít práci. Pracovníci si zároveň velmi dobře uvědomují, že klienti po odchodu z ústavního zařízení potřebují denní program a zejména pro klienty s nižší mírou podpory je zaměstnání nejpřirozenější způsob, jak trávit běžný den.

Kromě Deštného (Jakartovic), které leží přeci jen již ve venkovském prostoru a kde bylo třeba v důsledku nastěhování klientů nezbytné posílit dopravní spojení (autobusové), jsou ostatní lokality, ať již v současnosti obývané či pro klienty připravované, umístěny v samotném městě či blízkých obcích v okolí Opavy. Ty pak charakterizuje dobrá občanská vybavenost, infrastruktura, včetně dobré dopravní dostupnosti.

Nemovitosti a pozemky shání organizace sama v desítkách obcí v okolí. Získání vhodného pozemku nadstavbu (příp. nemovitosti) není vždy snadné, např. v jedné obci již byli téměř domluveni na koupi pozemku, vedení této obce však začalo klást podmínky, které byly obtížně akceptovatelné. Vedení Mariána proto tuto variantu opustil a na místo toho bylo zřízeno chráněné bydlení přímo v Opavě, v Čajkovského ulici (chráněné bydlení pro 15 klientů ve vile v běžné zástavbě).

Statutární město Opava nemá samo mnoho možností, jak organizaci podpořit pomocí převodu majetku, nicméně politickou podporu vedení organizace považuje za značnou a cennou. V současnosti např. podporuje záměr Mariána vytvořit vlastní chráněnou kavárnu s pražírnu v centru města.

Vedlejším efektem tohoto záměru je podpora PR organizace. Marianum jako letitá organizace má ve městě tradici, lidé jeho historii znají. Vedení organizace si také cení, že klienti organizace jsou i úspěšnými paralympiky. Účastnili se her v disciplíně Bocchia a získali paralympijské zlato. Po návratu byli přijati primátorem města²⁴ i hejtmánem kraje, setkání byla příjemná a neformální. Vedení zařízení chápe, že (nejenom) pro úspěšné zvládnutí deinstitutionalizace je nezbytné, aby pracovalo s veřejností i politickou reprezentací obcí či regionu.

Podpora města také směřuje k partnerským organizacím Mariana, např. Animě či Fokusu, které spolupracují zejména v oblasti zajišťování podporovaného zaměstnávání či denních aktivitách klientů Mariana.

Pro Marianum, které plně v průběhu transformace, je typická variabilita v zajištění běžného provozu - některé části zařízení provozují vlastní kuchyň (centrum v historické budově, chráněné bydlení v Deštném), v jiných provozech si pak klienti vaří obědy sami, někde si je zajišťují (budou zajišťovat) prostřednictvím místních dodavatelů (jidelny či restaurace v okolí). Pro snížení provozních nákladů (a zdaleka nejen proto) zaměstnává zařízení 5 odsouzených žen z místní věznice. Tato praxe se velmi osvědčila, ženy pomáhají v provozu zařízení (zejména ve stávajícím centru organizace) na základě smlouvy s vězeňskou službou.

---

²³ Z dnešního pohledu a přístupu k transformaci a budování nových domácností se ukazuje jako nevhodné a vedení by již toto řešení nevolilo

²⁴ „Na dotaz primátora města Opavy, co je v jejich sportu nejtěžší, odpověděly klientky, že to, že nemají vlastní koule na hru a musejí si je půjčovat. Na základě toho věnovalo město zařízení 2 sady koulí pro hru Bocchia.“

3.4.7. VLIV NA ZAMĚSTNANOST

V Deštném a okolních obcích byl dopad do zaměstnanosti pozitivní. Z obce či okolí pochází asi polovina zaměstnanců chráněného bydlení. Když byla tato část zařízení zřizována, mnoha původním zaměstnancům ústavu se do nového provozu nechtělo, přesto do Deštného odešla s novou vedoucí i část původního personálu. V obci a jejím okolí tedy organizace působí jako relativně významný zaměstnavatel. Kombinace pracovníků z obce a okolí a pracovníků, kteří přešli z původní budovy, mělo dle vedení organizace další pozitivní efekt - nedošlo k izolaci služby dle představ místních („přijdou a nikoho mezi sebe nepustí“) ani izolaci služby od místní komunity.

Při transformačním procesu došlo k obměně pracovníků, kteří se nebyli schopni adaptovat na nový způsob poskytování služby. Přišli tak noví zaměstnanci, kteří již neznali způsob práce na původním pracovišti. Výběr pracovníků je jinak v kompetenci vedoucího dané služby, což opět dokazuje decentralizaci v řízení transformovaných zařízení a přesun řady kompetencí na střední management či klíčové pracovníky ve službách.

Vedení si uvědomuje význam personální práce a výběru vhodných pracovníků, je v tomto ohledu také velmi obezřetné. Přijetí zaměstnanci získávají nejprve dvě po sobě jdoucí smlouvy na dobu určitou, teprve poté, co se osvědčí, uzavírají s nimi smlouvu na dobu neurčitou.

Organizace nemá nouzi o zájemce o zaměstnání. V regionu (Opavě i Ostravě) existují vzdělávací instituce – vysoké školy, vyšší odborné školy atd., kde se studuje sociální práce či příbuzné obory, organizace samotná má mezi lidmi v regionu prestiž, je známá a respektovaná, což potvrdili i pracovníci sociálního odboru Magistrátu města Opava.

Dle informací od vedení organizace došlo v průběhu transformace k nárůstu počtu pracovníků ze 120 na 140, přičemž ale stoupl pouze počet pracovníků v přímé péči. Různé provozy (resp. služby) však vykazují jiné poměry pracovníků a klientů - ti s nejnižší mírou podpory v Dostojevského ulici a v podpoře samostatného bydlení mají na 12 klientů 3 zaměstnance. Naopak v Kylešovicích (domov pro osoby se zdravotním postižením) jsou především klienti s vysokou mírou podpory a potřebují tam 8 zaměstnanců. V Deštném je zase špatná dopravní dostupnost mimo hlavní dopravní špičku, proto musí zaměstnanci doprovázet klienty či s nimi jezdit vlastními dopravními prostředky, což je náročné i na pracovní sílu. Vyšší míru podpory potřebují samozřejmě také klienti, kteří dosud zůstali v hlavní budově organizace. Na druhou stranu, řada klientů se po přestěhování „výrazným způsobem lepší“, potřebují postupně nižší míru podpory s tím, jak se učí nové dovednosti a získávají kompetence.

Podle vyjádření vedení organizace, pro pracovníky v nových provozech znamená jiný styl práce úplnou změnu. V nových provozech také vedení sleduje minimální fluktuaci a nemocnost zaměstnanců. Při práci v domcích či v bytech není možné svou práci „schovat“, vše je vidět. Největší zodpovědnost nyní leží na vedoucích jednotlivých provozů, kteří zodpovídají za celý úsek. Klíčoví pracovníci jsou zařazeni také o tarifní platové pásmo výše (oproti minulosti), leží na nich odpovědnost mimo jiné za individuální plánování. K obměně zaměstnanců dochází do značné míry „přirozenou“ cestou (odchody do důchodu, mateřské dovolené apod.). Pracovníci z původního provozu nemají úplně snadný přechod na nový způsob poskytování služeb, ne všichni tuto změnu také přijmou.

Vedení organizace zjistilo, že pro fungování jednotlivých domků a domácností je vhodné, pokusit se zajistit do každé domácnosti alespoň jednoho muže. Tento požadavek vychází z ryze praktických důvodů - v provozu domácností či domků je často třeba zařadit drobné opravy, různé úkony běžné údržby. Muži (obvykle) bývají schopni tyto drobné práce zastat (např. manipulaci s těžkými předměty, drobnou opravu) a není nutné mít v každé domácnosti „profesionálního údržbáře“.

Příkladem kreativního přístupu může být prolínání činností provozních zaměstnanců s aktivizací a nácvikem dovedností u klientů. Jako příklad uvádí zařízení uklízečku, která pracuje v budově Mariána a která při výkonu své práce zároveň zaučuje klienty. Ti tak posléze mohou získané dovednosti využít i samostatně v novém bydlení.²⁵

²⁵ Doplnující informace vztahující se k zaměstnanosti v zařízení obsahují např. následující analýza:

3.4.8. SOCIÁLNÍ VZTAHY V OBCI PO DEINSTITUCIONALIZACI

Vedení organizace si uvědomuje, že velká část odmítavých reakcí či konfliktů se sousedy či občany vzniká nedostatkem informací zpravidla na více stranách. Za řešení nepovažuje využívání administrativně-direktivních způsobů rozhodování a nařizování, které vyvolávají odpor často jen z principu.

Například v Deštném docházelo před zřízením chráněného bydlení k protestům místních obyvatel, svou roli hrály zejména předsudky vůči mentálně handicapovaným a běžné lidské obavy. Ředitel organizace ve spolupráci se starostou v místní komunitě vyjednávali, ředitel se účastnil i jednání Zastupitelstva. Zásadním argumentem pro přijetí a výstavbu zařízení bylo sdělení, že zařízení bude otevřeno i pro případné klienty z obce a okolí.

Soužití se postupně vyvíjelo, klienti se museli do obce stejně jako jakýkoliv nový občan „vžít“, vzájemně si na sebe s ostatními obyvateli zvyknout. Hodně pomohli „místní“ zaměstnanci, kteří v Deštném či okolních vesnicích žijí. Velmi pozitivně se ke klientům a jejich životu ve vesnici postavila nová paní starostka. Její postoj byl podle vedení Mariana pro přijetí zařízení v obci podstatný. Jednu z drobných negativních reakcí zaznamenali pracovníci při cestování klientů do škol a zaměstnání - místní děti se klientům v autobuse posmívaly. Naopak jedním z velmi pozitivních příkladů zapojení zařízení a klientů do života obce je pořádání maškarního (masopustního) průvodu. Nejprve akci začalo pořádat zařízení (Marianum) a zvalo místní občany. Po několika ročnících se „vyměnily role“ a nyní celou akci pořádá sama obec a klienti a zaměstnanci se jí účastní stejně jako kterýkoliv jiný obyvatel obce.

Kromě popsanych situací nezaznamenalo vedení problémy v soužití. Místní samospráva oceňuje zvýšené daňové příjmy obecního rozpočtu (růst počtu obyvatel o cca 5 %), zařízení spolupracuje s obcí i místními spolky, klienti se aktivně zapojují do řady místních akcí v oblasti kultury, folkloru apod. Obec je schopna vykonávat i povinnosti veřejného opatrovníka. Mezi místními obyvateli nejsou zaznamenávány jakékoliv problémy v soužití, podle vedení organizace obyvatelé obce berou klienty „za své“. Celkově k dobrému přijetí přispělo podle ředitele Mariana také to, že klienti přibývali v obci postupně, jak byly dostavovány jednotlivé chráněné byty.

Při výstavbě domova (pro osoby se zdravotním postižením) v Kylešovicích (část Opavy) mělo zařízení obavy z reakcí místních obyvatel na nastěhování nových sousedů – klientů zařízení. Domov se nachází v oblasti novostaveb, lukrativní části města. Primátor města výstavbu zařízení plně podpořil. Zařízení také přistoupilo k informační kampani, mimo jiné společně s klienty zaslalo novým sousedům dopisy, kde jim vše ohledně své situace vysvětlilo. Při oficiálním otevření domu byla uspořádána „párty“. Pozvaní sousedé dorazili skoro všichni, někteří donesli i drobné pozornosti, ti, kteří se nemohli dostavit, zaslali „přáníčko“. V případě této lokality tak v praxi nezaznamenali žádnou odmítavou reakci. Pracovníci zařízení považují za důležité informovat zainteresované občany otevřeně a zavčas, nebát se lidí a jejich reakcí. Tento postup dodržuje organizace i v dalších případech, nyní např. ve Velkých Hošticích, kde opět zaznamenali dobrou odezvu (mimo jiné i zde byly navázány vynikající vztahy se starostou obce).

3.4.9. NEPŘÍMÉ EKONOMICKÉ VLIVY

V Deštném, jak bylo uvedeno, se podařilo zajistit výbornou spolupráci s obcí. Starosta obce dokonce i díky argumentu, že v jejich obci žije 50 zdravotně postižených obyvatel, dosáhl zvýšení počtu dopravních spojů do obce. S ohledem na pohyb klientů po obci byly zbudovány prvky zajišťující bezpečnost pěší dopravy po obci. Obec využila přítomnost tolika lidí s handicapem jako argument v situaci, kdy do obce přišla firma se záměrem vybudovat v blízkosti obce lom. S existencí lomu by pravděpodobně byly spojeny činnosti, které by narušily harmonický rozvoj a život v obci. Zástupci obce využili argument, že v obci žije také 50 osob se zdravotním postižením a tudíž je nezbytné tlumení některých na okolí náročných ekonomických činností. Záměr zřízení lomu se tak podařilo zastavit.

Co se týká spolupráce zařízení s městem Opava (resp. s Magistrátem města Opavy), nejintenzivnější spolupráce probíhá – dle pracovníků sociálního odboru – prostřednictvím výkonu veřejného opatrovníka. Sociálnímu odboru

---

Šiška, J., Káňová, Š., (2013): Kvantitativní analýza transformace ústavních sociálních služeb v projektu Podpora transformace sociálních služeb. MPSV, Praha, 64 s.

města Opava narostla agenda veřejného opatrovníka s novým právním předpisem²⁶ (resp. se změnou, kterou přinesl), město však disponuje dostatečně kvalifikovaným a kompetentním personálem pro zvládnání této agendy.

Pro další rozvoj organizace je klíčový vztah k vlastníkově současné hlavní budovy Mariana v Opavě, která je k současným účelům využívána přibližně 100 let. V minulosti, dle vedení organizace, byl vztah s církví vynikající. Představená kláštera existenci ústavu v budově podporovala. V roce 1990 byl stav zařízení shledán jako velmi neuspokojivý. Bylo třeba řadu nedostatků odstranit a církev tehdy velmi pomáhala v různých oblastech. V současné době se situace změnila (včetně personálního vedení církevní organizace) a vede k tomu, že zařízení bude muset historickou budovu opustit. Celý areál je rozsáhlý a pro organizaci poskytoval dostatečné zázemí pro vzdělávání, aktivizační programy apod. V rámci transformace bude muset vedení organizace řešit, kde a jak v budoucnu tyto činnosti realizovat.

3.4.10. PŘEDSTAVY O BUDOUCÍM SPOLEČNÉM ŽIVOTĚ V KOMUNITĚ

Po opuštění stávající historické budovy Mariana v Opavě (částečně do roku 2015, konečný termín opuštění celé budovy zatím nebyl stanoven) by organizace ráda využila pozemky a budovu bývalé střední technické školy, zatím však naráží na nedostatek finančních prostředků pro nutné investice.

Změny, které přináší transformace (zřízení nových služeb a nové podmínky pro život klientů) hodnotí v zařízení velmi pozitivně. U některých klientů došlo k radikálnímu zvýšení jejich kompetencí. Také pro zaměstnance jde o velkou změnu. Podle ředitele zařízení, „pracovník, který není sám samostatný, může těžko své klienty k samostatnosti vést“.

Za klíčové však ze svých zkušeností v zařízení považují postavit celý proces na rozumné ekonomické základy. Jako nezbytné vidí patřičně ohodnotit kvalitní a kvalifikované pracovníky. Jejich práce je odborně i výkonově náročná, s velkou zodpovědností, s velkými nároky na samostatnost a řešení nejrůznějších neočekávaných situací, které se v běžném životě a provozu domácností vyskytují.

Transformované zařízení se také musí vyrovnat s výrazně zvýšenými nároky na koordinaci různých činností a logistiku „zboží a materiálu“. Podle zkušeností vedení Mariana lze - i při ponechání co největší míry samostatnosti jednotlivým domácnostem a dbání na finanční udržitelnost - dosáhnout úspor v provozu a běžném fungování.

Velké disproporce vidí vedení organizace ve financování sociálních služeb a trendech, které představuje deinstitucionalizace. Bohužel je podle vedení organizace dnes běžné, že stávající způsoby financování sociálních služeb, příspěvek na péči či invalidní důchody nejsou nastaveny tak, aby klientovi bylo možné zajistit potřebnou či nezbytnou péči, která by mu umožnila větší samostatnost či zvýšení jeho dovedností a kompetencí.

Na velké problémy narážejí v zařízení také v souvislosti se zaměstnáváním klientů. V některých situacích je zaměstnání klientů nesmírně obtížné, nikoliv však z důvodů jejich (ne)schopností, ale z důvodu nepříznivých legislativních podmínek. Často podle pracovníků zařízení hrozí klientům situace, že by měli o veškeré vydělané prostředky přijít²⁷ (resp. zařízení by je mělo zahrnout do příjmu klienta a použít na úhrady za služby).

3.4.11. SHRNUTÍ PŘÍPADOVÉ STUDIE

Tato podkapitola obsahuje také zhodnocení nároků, přínosů a možností rozvoje místní „infrastruktury“

V zařízení Marianum Opava dochází k postupnému přechodu klientů z ústavního zařízení v blízkosti centra města (velikosti leckterých krajských měst) do malých domácností, které jsou výrazně rozptýleny - ať již v okolí centra

²⁶ Pozn. autorů – je myšlen Zákon č. 108/2006, Sb., o sociálních službách a období, kdy ústav přestal být – z důvodu střetu zájmů – opatrovníkem klientů.

²⁷ Pozn. autorů – obdobné zkušenosti popisovali pracovníci i dalších zařízení zařazených v této studii.

města, na jeho okraji či v okolních obcích (s výjimkou Deštného) v těsné blízkosti města s výhodou vybudované infrastruktury a občanské vybavenosti.

Výjimkou v tomto smyslu jsou Jakartovice (resp. Deštné), které leží již ve venkovském prostoru poněkud dále od samotného města. Zde došlo v souvislosti s příchodem klientů k podpoře dopravní dostupnosti lokality. V této obci je poněkud vyšší koncentrace klientů než u ostatních později vybudovaných domácností²⁸, a to i přesto, že klienti žijí v relativně malých domácnostech. Vlivy celého transformačního procesu jsou nejviditelnější ve vztahu ke svému okolí právě zde. Lze je hodnotit jako pozitivní. Jak bylo výše konstatováno, noví obyvatelé (klienti) se v průběhu času s původními obyvateli sžili. K pozitivním dopadům pro obec lze počítat posílení „hlasu obce“, díky čemuž byla schopna dosáhnout zvýšení dopravní obslužnosti. Existence zařízení podpořila i další argumentaci obce při snaze zastavit spuštění připravovaného lomu. Zanedbatelný není ani přínos pro obecní rozpočet a vedlejší hospodářská činnost zařízení – provoz kuchyně i pro místní „externí strážníky“.

Uvedená lokalita z pohledu zpracovatelů studie skýtá jedno riziko. Vzhledem k relativně vyššímu počtu klientů v obci tak malé velikosti je možné narazit na limity v možnostech vzájemné interakce. V obci této velikosti může teoreticky nastat situace, kdy nebude existovat tolik příležitostí pro navazování či udržování nezbytných sociálních či ekonomických vztahů s ohledem na počet obyvatel vsi Deštné, což může omezit varianty „uzavírání“ řady různých kontraktů (příkladem může být obchod, participace na nějaké akci, společný výlet, zaměstnávání a celá řada jiných předmětů vzájemných vztahů).

V samotném městě Opava lze vlivy na své okolí postihnout jen obtížně s ohledem na velikost města a malý počet lidí v jednotlivých domácnostech.

V menších lokalitách či „uzavřenějších“ komunitách (ve smyslu územně ohraničitelných lokalit) dochází k častým osobním interakcím mezi klienty a jejich novými sousedy. Opět se potvrdilo, že kvalitní sousedské vztahy lze trpělivě a s předstihem budovat a rozptylovat přirozené obavy veřejnosti. Osobní kontakt se ukazuje jako ten nejlepší, nezanedbatelné nejsou ani další prostředky pro komunikaci s občany měst a obcí a novými sousedy.

Ve větších obcích nemluvě o samotném městě Opava je prostor pro interakce klientů – ostatní občané (zaměstnavatelé, instituce, atd.) daleko větší. Různorodost, šíře socioekonomických vztahů ve městě a jeho blízkém okolí, dává příležitosti pro uplatnění nejen klientů ale také vzájemnou výhodnost různých potenciálních či uzavíraných kontraktů. Podobnou situaci lze očekávat v případě v současnosti zřizovaných (zpravidla malých) domácností rozmístěných v obcích a vsích v okolí Opavy.

Výrazný rozptyl bydlení pro klienty zařízení také může vést k přiblížení života klientů daleko většímu počtu okolních obyvatel. Např. není třeba znát 100 klientů s mentálním handicapem (stačí 6 v jedné domácnosti), abychom jako běžná populace poznali život a chování této cílové skupiny, opustili zbytečné obavy či předsudky.

Ve městě je navíc výhodou, že v sousedství fungují další organizace, které poskytují služby či další činnosti pro podporu klientů zařízení i dalších lidí s mentálním či kombinovaným handicapem. Rozvoj síťové spolupráce na základě dosud dosažených úspěchů představuje další příležitost pro rozvoj lidí s handicapem včetně možnosti přechodu mezi službami (z podporovaného bydlení např. do bytů zvláštního určení s ještě menší či nulovou mírou podpory u klientů s maximálními předpoklady pro samostatný život).

Velký dopad – stejně jako v dalších sledovaných zařízeních - měla transformace na zaměstnance zařízení. V nových domácnostech je práce mnohem náročnější z pohledu osobní zodpovědnosti a samostatnosti, zaměstnanci zvyklí pracovat v původním ústavu se musí „přeorientovat“, místo péče poskytovat, kde je to na místě, podporu.

---

²⁸ Pozn. autorů – Chráněné bydlení v Jakartovicích vniklo ještě v době, kdy nebyly nastaveny dnešní podmínky pro transformaci a deinstitucionalizaci ústavních služeb.

Management zařízení musí v nových podmínkách klást daleko větší důraz na logistiku a koordinaci různých činností. Vyšší kompetence a zodpovědnost leží na vedoucích jednotlivých dílčích provozech. Řada činností a kompetencí připadla právě jim, od zajištění ekonomiky nákupů po vedení svých kolektivů a kompetencí v personální oblasti

4. ZÁVĚRY

Za klíčové zjištění považujeme konstatování, že **při příchodu klientů z ústavního typu zařízení do běžného či běžnému životu blízkého způsobu poskytování služby v jakékoliv lokalitě nebyly zjištěny negativní dopady na tuto lokalitu.**

Na základě získaných informací a zkušeností ze sledovaných lokalit si autoři dovoluují zobecnit a shrnout následující **pozitivní skutečnosti, které se váží k příchodu zařízení a jeho klientů do lokality:**

- Vliv na kultivaci okolního prostředí (seriózní jednání ze strany pracovníků i zařízení jako celku; možnost „korekce chování“ klientů s ohledem na soužití se sousedy prostřednictvím sociálních pracovníků či vedení organizace na straně jedné a možnost poznání života klientů ze strany okolí, rozptýlení obav a předsudků)
- Serióznost a kredibilita zařízení (dobrý partner do obchodních vztahů)
- Podpora místního společenského a kulturního života (vysoká míra ochoty zařízení zapojit se do místních akcí, pomoci s jejich organizací, pořádání vlastní akcí)
- Navazování oboustranně výhodných vztahů se svým okolím
- Ovlivnění a podpora místního trhu s nemovitostmi

Pro úspěšný přechod klientů z ústavního typu zařízení do nových domovů organizace vyvíjejí cílené úsilí. Jde zejména o:

- Včasná, transparentní a, pokud možno, osobní komunikace s okolím
- Řešení vzniklých problémů v soužití s okolím či rizik směřujících ke vzniku problémů ihned, případně v předstihu
- Politická podpora, její získávání, udržování, spolupráce se samosprávami, zřizovatelem
- Změny ve způsobu řízení organizace, neustálé zvyšování kvality řízení organizací, decentralizace v řízení organizací, využívání příležitostí v lokalitách jednotlivých domácností
- Zvyšování kvality a kompetencí zaměstnanců
- Vědomí důležitosti získání a zajištění, pokud možno, pravidelných denních činností a aktivit pro klienty – zaměstnání pro klienty v nových domácnostech, podpora klientům v získávání a udržování zaměstnání
- Navazování a udržování korektních a oboustranně výhodných vztahů (ekonomických i jiných) s okolními či partnerskými subjekty
- Obecně důvěryhodnost organizace a jejich jednotlivých složek či konkrétních pracovníků

Zpracovatelé této analýzy si na základě zjištění z terénu (zkoumaných lokalit) dovoluují soudit, že přestěhování klientů z ústavních zařízení do nových domovů v přirozeném prostředí **nemá na zkoumané lokality žádný jednoznačně prokázaný determinující vliv. Ovlivnění lokality** by se dokonce dalo charakterizovat (až na výjimky viz Deštné u Opavy) jako marginální a **zcela odpovídající přestěhování adekvátního počtu lidí jakýchkoliv jiných charakteristik** (pokud jde o osoby socializované ve společnosti) do podobných lokalit.

Z hlediska potenciálu rozvoje regionu (lépe řečeno mikroregionu) lze konstatovat, že vhodnou lokalizací nových domácností lze dokonce podpořit rozvoj těchto mikroregionů (včetně malých obcí, čtvrtí ve městech a tím i samotných měst).

Lidem se zdravotním postižením se zpravidla přisuzují jisté odlišnosti od ostatních obyvatel komunity. Ve svých specifických charakteristikách jsou ale odlišní od většiny ostatní populace také jiné skupiny obyvatel – sedláci, stavební inženýři, mimořádně vysokí lidé apod.

Specifické odlišnosti různých skupin obyvatel pro skladbu komunity nejsou na škodu, právě naopak. Klienti sledovaných zařízení zvyšují různorodost sociální struktury v lokalitě. Tím se zároveň otevírají nové možnosti pro navazování, uzavírání a udržování nejrůznějších kontaktů a kontraktů v této společnosti. Tím, že klienti zařízení diverzifikují sociální strukturu místního společenství, mohou vznikat dříve netušené příležitosti v možnostech ekonomické či společenské kooperace, klienti mohou být pro leckteré podniky zajímavou pracovní silou (mimo rámec této studie může být příkladem dobré praxe DOZP Pata Hazlov, v rámci studie pak jsou jednotlivé příklady popsány v Náměšti n/O), popsán byl také vliv na místní trh s nemovitostmi (např. Svitavy či Náměšť n/O)

Naopak „nepřirozenost“ a negativní vliv na bezprostřední okolí lze konstatovat v případě lokalizace mnoha lidí se stejnými či podobnými charakteristikami do jednoho relativně malého či dokonce izolovaného prostoru, jak tomu bývá v případě netransformovaných ústavních zařízení. Podobně lze opět zvolit přirovnání zdánlivě absurdní situace, pokud by se např. do jedné obce (či dokonce nějakého zámečku mimo intravilán obce) přistěhovalo např. 100 absolventů Vysoké školy ekonomické. Kde by asi sháněli zaměstnání? Jak by dojížděli? Co by dělali ve volném čase? Jak by jich mohlo žít tolik na tak malém prostoru? Jaké kontrakty by mohli navazovat s místními obyvateli? Copak by obec s 400 obyvateli potřebovala 100 ekonomů? Jsme přesvědčeni, že, ač jde o zdánlivě absurdní příklad, obdobně se lze dívat na situaci lidí s mentálním (či jiným zdravotním) handicapem.

Z výše uvedeného proto indukujeme, že právě sociální kvalita komunity, která je ovšem daná také její diverzifikací - různorodostí lidí v území, různými kvalitami všech členů komunity, různými schopnostmi a dovednostmi, ale také možností konfrontovat vlastní (nebo profesní) myšlení s názory a způsoby uvažování lidí, kteří dělají jinou práci, učili se něco jiného, mají jiné přednosti a předpoklady – představuje zásadní předpoklad pro harmonický a pozitivní rozvoj dané komunity.

Mezi tyto předpoklady je nezbytné v neposlední řadě zařadit také kvalitu komunitního života v dané obci, lokalitě. V této oblasti mohou klienti zkoumaných zařízení přinést daleko větší příspěvek pro upevňování přátelských vztahů v komunitě než většina dalších obyvatel těchto komunit.

5. Přílohy

5.1 Vzor scénáře pro otevřené rozhovory

„Scénář“ byl rozdělen na témata, která byla s dotazovanými osobami diskutována, uvedené otázky jsou orientační, záleželo na vývoji rozhovoru, v jaké fázi byla jednotlivá problematika probírána a od toho se také odvíjel způsob a formulace konkrétních dotazů.

Poskytovatelé
<p>Téma: Co přinesl (nebo naopak sebral) proces transformace přímo Vaší organizaci? Jak Vaši organizaci ovlivnil? V čem pozitivně? V čem negativně?</p> <p>Téma: Zaměstnanost Jak ovlivnil Vaše pracovníky? Jejich činnost, povinnosti, nároky na kvalifikaci Museli jste propustit některé pracovníky? Nebo jste naopak přijímali nové? Jakých pracovníků se to týkalo z hlediska kvalifikace, věkového složení a místa bydliště?</p> <p>Téma: Ekonomické vztahy organizace Změnila se struktura Vašich dodavatelů? Pokud ano, jak? Došlo k nárůstu nákladů a tím ekonomických vztahů? Co k tomu vedlo?</p> <p>Téma: Kvalita služby Jak hodnotíte změnu v kvalitě poskytované služby? Pokud k ní došlo Došlo ke zvýšení komfortu pro Vaše klienty? Případně pro které ano a pro které ne? Existují současně vyšší předpoklady pro zapojení Vašich klientů do „běžného“ života? Jak nákladné jsou služby pro klienty i celkově nyní v porovnání s obdobím před transformací?</p> <p>Téma: Okolí Jak hodnotíte vztahy s Vaším okolím? Občany? Obcí? Obcemi? Zřizovatelem? Jaké kontakty s okolím Vaše organizace má? Jaké by si přála, představovala? Jak se tyto vztahy zlepšily či zhoršily po uskutečnění transformačního procesu</p> <p>Téma: Celkové hodnocení dopadů procesu Jak hodnotíte celkový proces transformace Vašeho zařízení? Co by mělo být jinak /lépe provedeno? Na co by se nemělo či naopak mělo zapomenout?</p>
Obce (zástupci obce, občané, podnikatelé – dílčí dotazy)
<p>Téma: Co přinesla transformace zařízení přímo Vašemu úřadu? Konkrétně, zda ovlivnilo Vaši činnost a jak? Jaký vliv měl proces na rozpočet Vaší obce? Zvýšily či snížily se rozvojové příležitosti ve Vaší obci po ukončení transformačního procesu? Měl proces vliv na činnost či počet Vašich zaměstnanců?</p> <p>Téma: Zaměstnanost Jak ovlivnil Vaše pracovníky?</p>

Jejich činnost, povinnosti, nároky na kvalifikaci

Museli jste propustit některé pracovníky?

Nebo jste naopak přijímali nové?

Jakých pracovníků se to týkalo z hlediska kvalifikace, věkového složení a místa bydliště?

Téma: Ekonomické vztahy

Dotkl se proces Vašich ekonomických vztahů (náklady, investice, provoz, mzdy apod.)?

Změnili se dodavatelé? Jací? Přibylo jich či ubylo?

Jaký vliv to mělo na další subjekty (podnikatele, zemědělce, živnostníky, průmysl apod.)?

Zvýšil či snížil se potenciál rozvoje ve Vaší obci? Proč, čím, co se s tím dá dělat? Jak to využít /eliminovat negativa?

Téma: Veřejné služby

Ovlivnila transformace nabídku a kvalitu služeb v obci? Pokud ano, jak, v čem, čím, lze to hodnotit pozitivně či negativně?

Zvýšila se či snížila vybavenost obce z hlediska občanské vybavenosti?

Jak se vyvíjí kvalita těchto služeb?

Téma: Vztahy v obci

Došlo ke zlepšení vztahů s některými lidmi, institucemi v obci? S kterými a v čem? Došlo také zhoršení některých vztahů? Pokud ano, proč myslíte? Co by se s tím dalo dělat?

Poškodil nebo pomohl dle Vás proces transformace rozvoji kvality života ve Vaší obci?

Téma Celkové hodnocení

Jak hodnotíte celkový proces transformace a jeho dopad na Vaší obec?

Co by mělo být jinak /lépe provedeno?

Na co by se nemělo či naopak mělo zapomenout?

Myslíte, že jste byli v průběhu procesu transformace dobře (uspokojivě) informováni a stáli jste o informace?

Měli jste možnost proces ovlivnit? Pokud ano v čem? Pokud ne, jak byste si své zapojení představovali?

5.2 Postavení vybraných zařízení

Příloha popisuje postavení vybraných zařízení ve struktuře sociálních služeb daného kraje.

Konkrétně jde o následující údaje:

- lokalizace domovů pro osoby se zdravotním postižením v regionu
- kapacity domovů pro osoby se zdravotně postižením v regionu
- relativní kapacity domovů pro osoby se zdravotním postižením v regionu
- sociální služby v příslušném ORP

Domov bez zámku p.o.,

Kraj: Vysočina

Zřizovatel: Kraj Vysočina

ORP: Náměšť nad Oslavou

Obec současná: Náměšť nad Oslavou (a Rouchovany)

Další lokality (byty), kam klienti přichází: Jaroměřice n/R, Velká Bíteš, Okříšky, Pucov, Hrotovice

Obec původní: Jinošov

Domov pro osoby se zdravotním postižením: kapacita 39 uživatelů

Chráněné bydlení: kapacita 31 uživatelů

Cílová skupina: lidé s mentálním, případně i kombinovaným postižením nad 18 let věku, kteří potřebují pomoc nebo podporu ostatních.

Lokalizace jednotlivých zařízení příspěvkové organizace:

V Náměšti nad Oslavou:

Domov bez zámku, p.o., Sadová 338 - sídlo, zde se nacházejí kanceláře

Centrum denních aktivit, ulice Palackého

Ubytovna fotbalového stadionu, ulice Červené domky

Dům na ulici Havlíčkova

Dům na ulici Jar. Ježka

Dům na ulici Jana Nerudy

Byt na ulici Husova

Dům ve Vícenicích u Náměště nad Oslavou

Ubytovna v Rouchovanech

Domovy pro osoby se zdravotním postižením v kraji Vysočina

Na území kraje Vysočina se nachází celkem 12 zařízení poskytujících sociální službu domovy pro osoby se zdravotním postižením. Celková kapacita těchto zařízení činí 718 lůžek (iregistr.mpsv.cz) v celém území kraje Vysočina. Z celkového pohledu se jedná o zařízení střední či menší kapacity.

Tab. 1: Domovy pro osoby se zdravotním postižením v kraji Vysočina

číslo	název zařízení	adresa zařízení	kapacita
1	Ústav sociální péče Lidmaň, p.o.	Podmaň 91, 395 01 Pacov	98
2	Diakonie ČCE - středisko v Myslibořicích	Myslibořice 1, 675 60 Myslibořice	12
3	Domov Háj, p.o.	Háj 1253, 584 01 Ledec nad Sázavou	80
4	Domov Jeřabina, p.o.	Těchobuz 1, 395 01 Pacov	68
5	Ústav sociální péče Křižanov, p.o.	Zámek 1, 594 51 Křižanov	136

6	Domov bez zámku, p.o.	Rouchovany 119, 675 57 Rouchovany	39
7	Domov důchodců Proseč u Pošné, p.o.	Proseč 1, Pošná, 395 01 Pacov	8
8	Ústav sociální péče Zboží, p.o.	Zboží 1, Habry, 582 91 Světlá n/S	60
9	Diagnostický ÚSP Černovice, p.o.	Dobešovská 1, 394 94 Černovice	137

Zdroj: *iregistr.mpsv.cz, MPSV (2013): Ústavní sociální služby pro osoby s postižením v Kraji Vysočina. Přehled a charakteristika ústavních pobytových sociálních služeb pro osoby se zdravotním postižením.*

V tab. 1 lze sledovat lokalizaci, počet a kapacity jednotlivých zařízení na území kraje Vysočina. Kromě výše uvedeného lze konstatovat, že většina zařízení se nachází v malých obcích (či jejich částech) a to právě s jedinou výjimkou, kterou je zkoumané zařízení. Toto zařízení se z původně malé obce v rámci procesu deinstitucionalizace přestěhovalo do středně velkého sídla (zde jde o obec s rozšířenou působností, tzv. ORP).

V regionu Náměště n/Oslavou se dále nacházejí dvě zařízení poskytující sociální služby: pečovatelská služba s kapacitou uváděnou ve výši 65 klientů a domov pro seniory s 93 lůžky (dle údajů nalezených v Registru poskytovatelů sociálních služeb). Z tohoto výčtu lze konstatovat, že v Náměšti n/O a jejím okolí není struktura poskytovatelů sociálních služeb příliš rozsáhlá.

Domov Dědina

Kraj: Královéhradecký

Zřizovatel: Královéhradecký kraj

ORP: Dobruška

Obec současná: Přepychy, Opočno, České Meziříčí, Klášter n/D

Obec původní: Opočno

Domov pro osoby se zdravotním postižením – Opočno 24 klientů, České Meziříčí 36 klientů, Přepychy 36 klientů, Klášter n/D 8 klientů

Cílová skupina: Služba je poskytována dospělým ženám s mentálním postižením, případně s přidruženou tělesnou či smyslovou vadou, které nejsou schopny svoji nepříznivou sociální situaci řešit vlastními silami za pomoci svého okolí, ani za podpory terénních služeb.

Domovy pro osoby se zdravotním postižením v Královéhradeckém kraji

Na území Královéhradeckého kraje se nachází celkem 23 zařízení poskytujících sociální službu domovy pro osoby se zdravotním postižením. Celková kapacita těchto zařízení činí 732 lůžek (*iregistr.mpsv.cz*) v celém území Královéhradeckého kraje. Z celkového pohledu se jedná o jedno z nejrozsáhlejších zařízení jak počtem klientů, tak množstvím jednotlivých budov náležejícím k organizaci

Tab. 2: Domovy pro osoby se zdravotním postižením v Královéhradeckém kraji

číslo	název zařízení	adresa zařízení	kapacita
1	Domov Dědina	Přepychy 213	18
2	Domov 'Dědina	Nádražní, 517 73 Opočno	24
3	Domov Dědina	Klášter nad Dědinou 23, Ledce	8
4	Domov Dědina	Na Štěpnici 506, 517 71 České Meziříčí	36
5	Domov sociálních služeb Skřivany	Dr. Vojtěcha 93, Skřivany	66
6	Domov sociálních služeb Skřivany	Tovární 1, Skřivany,	20

7	Barevné domky Hajnice	Žižkova 277, Horní Předměstí, Trutnov	16
8	Růžový dům Hajnice	Hajnice 180, 544 66 Hajnice	6
9	Barevné domky Hajnice	Hajnice 46, 544 66 Hajnice	71
10	DD a ÚSP Česká Skalice	Riegrova 594, 552 03 Česká Skalice	57
11	Domov sv. Josefa v Žirči u Dvora Králové n. Labem, středisko OCHČK	Žireč 1, 544 04 Dvůr Králové nad Labem	14
12	DOMOV NA STŘÍBRNÉM VRCHU	Stříbrný vrch 199, Rokytnice v Orli.horách	13
13	Ústav sociální péče pro mládež	Kvasiny 340, 517 02 Kvasiny	86
14	Diakonie ČCE - středisko BETANIE	Špreňarova 1053, Náchod	14
15	ÚSP pro tělesně postižené v Hořicích v/P	Strozziho 1333, Hořice	79
16	ÚSP pro mentálně postiženou mládež Chotělice	Chotělice 89, 503 53 Smidary	78
17	ÚSP pro mládež DOMEČKY	Jiráskova 1612, 516 01 Rychnov n/K	108

Zdroj: MPSV (2013): Ústavní sociální služby pro osoby s postižením v Královéhradeckém kraji. Přehled a charakteristika ústavních pobytových sociálních služeb pro osoby se zdravotním postižením. [iregistr.mpsv.cz](http://registr.mpsv.cz)

Na rozdíl od kraje Vysočina, viz tab. 2, lze na území Královéhradeckého kraje sledovat, že zařízení domovy pro osoby se zdravotním postižením jsou lokalizovány v různých velikostních kategoriích obcí od bývalého okresního města (např. Náchod, Trutnov) přes obce s rozšířenou působností 3 či 2 (např. Hořice v/P, Opočno) po vyložené venkovská sídla (např. Hajnice, Žireč). Přesto lze i zde konstatovat, že většina kapacit služeb i zařízení je lokalizována v menších sídlech.

V rámci ORP Dobruška jde o velmi významného poskytovatele sociálních služeb. Z dalších služeb je v regionu zastoupena pečovatelská služba (3 poskytovatelé), domov pro seniory, v marginálních kapacitách pak osobní asistence a denní stacionář a sociální služby poskytované ve zdravotnických zařízeních.

Domov na rozcestí

Kraj: Pardubický
 Zřizovatel: Pardubický kraj
 ORP: Svitavy
 Obec současná: Svitavy
 Obec původní: Svitavy
 Domov pro osoby se zdravotním postižením
 Chráněné bydlení
 Podpora samostatného bydlení

Cílová skupina: Domov na rozcestí Svitavy je zařízením sociálních služeb, které poskytuje pobytové služby sociální péče podle zákona o sociálních službách osobám s mentálním postižením od 18 let věku:

- které mají sníženou soběstačnost z důvodu zdravotního postižení, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby
- které mohou mít též přidruženou lehkou tělesnou nebo smyslovou vadu
- které potřebují pobytové služby sociální péče

Domovy pro osoby se zdravotním postižením v Pardubickém kraji

Na území Pardubického kraje se nachází celkem 19 zařízení poskytujících sociální službu domovy pro osoby se zdravotním postižením. Celková kapacita těchto zařízení činí 783 lůžek (iregistr.mpsv.cz) v celém území Pardubického kraje. Z celkového pohledu se jedná o jedno z méně rozsáhlých zařízení jak počtem klientů, tak množstvím jednotlivých budov náležejícím k organizaci.

Tab. 3: Domovy pro osoby se zdravotním postižením v Pardubickém kraji

číslo	název zařízení	adresa zařízení	kapacita
1	Domov pod Kuňkou	Ráby 162, Staré Hradiště u Pardubic	92
2	Domov sociálních služeb Slatiňany	Nádražní 364, 538 21 Slatiňany Klášteří 795, 538 21 Slatiňany Švermova 844, 538 21 Slatiňany Klášteří 843, 538 21 Slatiňany Nádražní 153, 538 21 Slatiňany Klášteří 842, 538 21 Slatiňany Klášteří 841, 538 21 Slatiňany	251
3	Domov sociálních služeb Slatiňany	Vítězství 115, 538 21 Slatiňany	14
4	Domov pod hradem Žampach	Žampach 1, 564 01 Žamberk	115
5	Domov na zámku Bystré	Zámecká 1, Bystré, 569 92 Bystré u Poličky	110
6	Domov Simeon	K Dubu 711, 533 74 Horní Jelení	4
7	Domov pro seniory Heřmanův Městec	Masarykovo nám. 37, Heřmanův Městec	21
8	Domov u studánky	Anenská Studánka 41, 563 01 Lanškroun	88
9	SeniorCentrum Skuteč	Smetanova 946, 539 73 Skuteč	30
10	Domov na rozcestí Svitavy	T. G. Masaryka 9/33, Předměstí, Svitavy 2	58

Zdroj: MPSV (2013): Ústavní sociální služby pro osoby s postižením v Pardubickém kraji. Přehled a charakteristika ústavních pobytových sociálních služeb pro osoby se zdravotním postižením. Praha, 130 s.

iregistr.mpsv.cz

Na území Pardubického kraje (viz tab. 3) se nachází vysoká koncentrace tohoto typu služeb ve Slatiňanech na Chrudimsku. Souhrn všech kapacit v této obci činí celkem 265 lůžek. V obci se tak koncentruje více než jedna třetina kapacit domovů pro osoby se zdravotním postižením. Další kapacity jsou lokalizovány ve střediscích nižšího a středního významu (Heřmanův Městec, Skuteč) i obcích vesnického typu (Žampach, Ráby). Nejvýznamnějším sídlem (v hierarchickém pohledu) tak jsou Svitavy jako bývalé okresní město.

V rámci ORP Svitavy na rozdíl od předchozích regionů existuje 31 zařízení sociálních služeb. V naprosté většině sídlí tato zařízení ve Svitavách jako centru celého regionu a jednoznačně největším městě. Zastoupeny jsou služby odborného sociálního poradenství, sociální prevence (např. nízkoprahová zařízení pro děti a mládež) a řada služeb sociální péče od pobytových zařízení přes pečovatelskou službu po služby, jaké představuje např. osobní asistence.

Marianum

Kraj: Moravskoslezský

Zřizovatel: Moravskoslezský kraj

ORP: Opava

Obec současná: Opava, Deštné (Jakartovice)

Obec původní: Opava

Centrum denních služeb Opava, kapacita 15 osob

Podpora samostatného bydlení Opava, kapacita 4 osoby, z toho 3 ženy a 1 muž
 Chráněné bydlení Opava, kapacita 4 ženy a 4 muži
 Chráněné bydlení Jakartovice – Deštné, kapacita 50 osob
 Domov pro osoby se zdravotním postižením Opava, kapacita 133 osob
 Domov pro osoby se zdravotním postižením Opava, kapacita 12 osob, 6 žen a 6 mužů

Cílová skupina: dospělé osoby s mentálním nebo vícenásobným postižením, které nejsou schopny žít zcela samostatně

Domovy pro osoby se zdravotním postižením v Moravskoslezském kraji

Na území Moravskoslezského kraje se nachází celkem 31 zařízení poskytujících sociální službu domovy pro osoby se zdravotním postižením. Celková kapacita těchto zařízení činí 1246 lůžek (iregistr.mpsv.cz) v celém území Moravskoslezského kraje. Z celkového pohledu se jedná o jedno z klíčových a kapacitou největších zařízení na území kraje.

Tab. 4: Domovy pro osoby se zdravotním postižením v Moravskoslezském kraji

číslo	název zařízení	adresa zařízení	kapacita
1	Harmonie, příspěvková organizace	Pod Bezručovým vrchem, 794 01 Krnov 1	135
2	HOSANA Karviná	Lázně Darkov, 735 03 Karviná 3	12
3	EBEN EZER Český Těšín	Horní Žukov, 737 01 Český Těšín 1	27
4	KARMEL Tichá	Tichá 295, 742 74 Tichá	11
5	BETAZDA Komorní Lhotka	Komorní Lhotka 68, 739 53 Hnojník	20
6	Zámek Dolní Životice, DP Moravice	Moravice 33, 747 84 Melč	19
7	Zámek Dolní Životice	Zámecká 1, 747 56 Dolní Životice	109
8	Domov Pohoda	Okružní 1779/16, Bruntál, 792 01 Bruntál 1	40
9	Domov Duha	Nový Jičín, 741 01 Nový Jičín 1	18
10	Fontána, příspěvková organizace	Celní 409/3, 748 01 Hlučín	104
11	Marianum, příspěvková organizace	Rooseveltova 886/47, Opava - Předměstí	133
12	Marianum, prac. Opava Kylešovice	Švestková 1381/50, Kylešovice, Opava	12
13	Marianum, prac. Opava Kylešovice	Švestková 1382/52, Kylešovice, Opava	12
14	Sírius, příspěvková organizace	Mánesova 1684/7, Opava - Předměstí	32
15	Náš svět, příspěvková organizace	Jar. Lohrera 779, Místek, Frýdek-Místek	38
16	Náš svět, příspěvková organizace	Pržno 239, 739 11 Frýdlant nad Ostravicí	100
17	Domov na Liščině	Na Liščině 342/10, Slezská Ostrava - Hrušov	69
18	Integrovaný SÚ Komorní Lhotka	Komorní Lhotka 210, 739 53 Hnojník	27
19	Domov Barevný svět	Hladnovská, Slezská Ostrava - Muglinov	140
20	Sagapo	Uhlířská 1353/2, Bruntál, 792 01 Bruntál 1	36
21	Domov Paprsek	Bezručova 419/20, Nový Jičín	30
22	Ambrosie	Janáčkova 829, Poruba, 735 14 Orlová 4	22
23	Benjamín, příspěvková organizace	Modrá 1705, Petřvald	35
24	Domov Sosna	Habrová 302, Dolní Lištná, 739 61 Třinec 1	10
25	Domov Beruška	Jandova 3023/4, Ostrava-Jih, Zábřeh	24
26	Zámek Nová Horka	Nová Horka 22, 742 13 Studénka 3	43

Zdroj: MPSV (2013): Ústavní sociální služby pro osoby s postižením v Moravskoslezském kraji. Přehled a charakteristika ústavních pobytových sociálních služeb pro osoby se zdravotním postižením. Praha 127 s.

Na území Moravskoslezského kraje (viz tab. 4) se nachází s ohledem na populační sílu kraje téměř dvojnásobný počet zařízení oproti ostatním sledovaným regionům. V kraji jsou zastoupena relativně rozsáhlá zařízení s počtem nad 100 klientů (kromě samotného Mariana např. Harmonie, Zámek Dolní Životice a Fontána) a také zařízení s podstatně nižším počtem klientů kolem několika desítek (např. Paprsek, EBEN EZR). Na rozdíl od ostatních sledovaných krajů se zařízení nacházejí ve všech velikostních kategoriích obcí – od krajského města a bývalých okresních měst až po malé obce (Komorní Lhotka, Tichá). Tento rozdíl oproti ostatním sledovaným krajům lze přičítat specifické sídelní struktuře jádra Moravskoslezského kraje s vysokou urbanizací Ostravské konurbace, kde se venkovská sídla téměř nenacházejí.

V rámci ORP Opava je v současnosti registrováno cca 78 zařízení sociálních služeb. Ve srovnání s ostatními lokalitami tohoto šetření jde o populačně daleko největší oblast, samotné město pak velikosti řady krajských měst. Pro zadavatele výzkumu pak je podstatné, že na území Moravskoslezského kraje se nachází další podobná zařízení v podobně urbanizovaných aglomeracích v Ostravě a okolních městech. Síť sociálních služeb lze považovat za velmi hustou, pro potřeby tohoto šetření není třeba dále tuto síť popisovat.

Použité zdroje

Internetové zdroje:

Obec Jinošov	www.jinosov.cz
Město Náměšť n/O	www.namestnosl.cz
Domov bez zámku, p.o.	www.domovbezzamku.cz
Obec Jakartovice	www.jakartovice.cz
Město Opava	www.opava-city.cz
Marianum, p.o.	www.marianum-opava.cz
Město Svitavy	www.svitavy.cz
Domov na rozcestí,p.o.	www.dnrsvitavy.cz
Obec Přepychy	www.prepychy.cz
Domov Dědina	www.domov-dedina.cz
Mapový portál Google	www.googlemaps.com
Český statistický úřad	www.czso.cz
Portál i-dnes IDOS	www.idos.cz

Literatura:

MPSV (2013): Ústavní sociální služby pro osoby s postižením v Kraji Vysočina. Přehled a charakteristika ústavních pobytových sociálních služeb pro osoby se zdravotním postižením. MPSV, Praha, 127 s.

MPSV (2013): Ústavní sociální služby pro osoby s postižením v Královéhradeckém kraji. Přehled a charakteristika ústavních pobytových sociálních služeb pro osoby se zdravotním postižením. MPSV, Praha, 125 s.

MPSV (2013): Ústavní sociální služby pro osoby s postižením v Pardubickém kraji. Přehled a charakteristika ústavních pobytových sociálních služeb pro osoby se zdravotním postižením. MPSV, Praha, 130 s.

MPSV (2013): Ústavní sociální služby pro osoby s postižením v Moravskoslezském kraji. Přehled a charakteristika ústavních pobytových sociálních služeb pro osoby se zdravotním postižením. MPSV, Praha, 127 s.

Havrdová, Z., a kol, (2013): Průběh transformace ve vybraných zařízeních. Analýza transformace tří ústavních sociálních služeb pro osoby s postižením. MPSV, Praha, 111 s.

Šiška, J., Káňová, Š., (2013): Kvantitativní analýza transformace ústavních sociálních služeb v projektu Podpora transformace sociálních služeb. MPSV, Praha, 64 s.

Hendl, J., (1999): Úvod do kvalitativního výzkumu. Unitisk, Praha.

Disman, M., (2002): Jak se vyrábí sociologická znalost. Karolinum, Praha.

Slovník použitých odborných výrazů

Determinující

Znamená zásadní, určující, klíčový, rozhodující.

Diverzifikovaný

Znamená rozmanitý, mnohotvárný.

Horizontální a vertikální exponovanost (resp. geografická poloha)

Vertikální exponovanost je vztažena k blízkosti regionálních center vyššího významu. Je rozdíl, pokud se jedná o obec s 200 obyvateli, situovanou například mezi Ostravou a Frýdkem-Místkem, nebo se jedná o obec s 200 obyvateli, situovanou uprostřed lesů v blízkosti státní hranice.

Horizontální exponovanost je vztažena k celkové poloze regionu (například Plzeňský kraj leží u hranic s SRN a může být tudíž atraktivnější např. pro investory), tzv. západovýchodní gradient.

Konurbace

Konurbace znamená územní seskupení dvou a více měst či míst, které se vzájemně doplňují.

Konverze průmyslu

Znamená přeměnu, změnu, například z těžkého na lehký průmysl.

Intravilán a extravilán

Intravilánem rozumíme zastavěné území obce (opakem je extravilán, který zahrnuje například lesy, louky, pole patřící do katastru obce).

Marginální

Znamená okrajový.

Migrace

Znamená změnu počtu obyvatel způsobenou stěhováním.

Migrační saldo

Rozdíl mezi počtem přistěhovaných a vystěhovaných obyvatel.

Periferie (vnitřní, vnější)

Území polohově nebo významově odlehle. Vnější periferie se nachází na hranici daného území (na území ČR jde o příhraniční oblasti jako například Osoblažsko). Vnitřní periferie označuje oblasti uvnitř daného území (na území ČR jde o oblasti na hranicích krajů jako například Podbrdsko).

Primér

Ekonomický sektor, který zahrnuje například zemědělství, lesnictví, těžbu

Progresivní terciér

Zahrnuje služby s vysokou přidanou hodnotou (např. právní služby, IT služby, věda, výzkum).

Přirozená měna obyvatel

Znamená změnu počtu obyvatel v důsledku porodnosti a úmrtnosti.

Přírůstek/úbytek přirozenou měnou

Rozdíl mezi porodností a úmrtností.

Rurální

Znamená venkovský.

Sekundér

Ekonomický sektor, který zahrnuje například průmysl a stavebnictví.

Strukturální postižení

Znamená, že daný region je postižen ve své ekonomické struktuře. Příkladem může být situace, kdy v regionu je dominantní jedno průmyslové odvětví, které když se dostane do krize, postihne tato krize celý region, jelikož zde není jiná alternativa pro ekonomické aktivity.

Terciér

Ekonomický sektor, který zahrnuje oblast služeb (veřejných i soukromých).

Urbanizovaný

Znamená městský.